ژن

له شیعرو ژیانی مندا

نزار قەببانی

جەمال غەمبار

کردوویەتی بە کوردی

٢٠٠١

تەرجەمەی ئەم کتێبە پێشکەشە :
بە گیانی عاشقانەی "نزار قەببانی" خۆی..

وەرگێڕ

لەبری پێشەکی، چەند پەیڤێکی وەرگێڕ:

زۆربـەمان، کــەم و زۆر، نــزار قــەببانیی شــاعیر بــەهۆی خوێندنەوەی شیعرەکانیەوە دەناسین. کە ناوی ئەم شاعیرە بە یـادەوەریی هــەر خوێنــەرێك لــە خوێنــەرانی شــیعرەکانیدا تێدەپـەڕێت، بـێ زۆر لـەخۆکردن؛ بابەتـەکانی عیشـقی ژن و، خەونـە زیندانیکراوەکـانی ژن و، مەملەکـەتی پـڕ لـە گـاردو پاسـەوان و جبەخانـەی پیاوان و، قفڵکردنی ئازادیی ژنـانی دێتە بەر زەین..

کێ هەیە هەست بە گەرمیی ئەو خوێنە رژاوەی جەستەی ژن نەکات کە پەیڤە شیعرییەکانی نزار دەبنە پلۆسك بۆی..؟

کێ هەیە لە پەنجەرەی شیعری نزارەوە گوێـی لـە زریکـەی نیوەشـەوانی ئـەو کچانـە نـەبێت کـە جەسـتەیان شـین و مـۆرو داخ دەکرێت؟

بەکورتی؛ شیعری نزار قەببانی، تەنانەت پەخشان و شێوازەکانی تری نووسینیشی؛ یانی دەستبردن بۆ ئەو شتە حەرامکراوانەی کە لە کۆمەڵگەی داخراوی پڕ لە قەیرانی ئابووری و کۆمەڵایەتی و سیاسی و فکرییدا، باسکردنیان بە ئاشکرا، نەفرەتی دەسەڵاتەکانی بەرامبەر قسەکەر لە دوایەو هەر لە دەسەڵاتی کلتووری پیاوسالارییەوە تا دەگاتە دەسەڵاتی ئەو دامو دەزگایانەی کە پێکهاتەی کۆمەڵ لەسەر هەموو ئاستەکان پێك دەهێنن.

ئەو تێزو بۆچوونانەی نزاری شاعیر لێرەدا بە راشکاوی دەیانخاتە روو، ئەگەرچی زیاتر پەیوەندییان بە ئەزموونی خۆیەوە لە چوارچێوەی کۆمەڵگەی عەرەبیدا هەیە، ئەو کۆمەڵگەیەی کە لە پێکهاتەیدا هەمیشە گوتاری خێڵ و پاوانخوازیی و بیرکردنەوەی نێرینە زاڵ و باوە لە رامکردن و جڵەوکردنی سەرجەم مەسەلەکانی ژیان و ئازادیی مرۆڤداو بەتایبەتیش ژن، یاخود ئافرەت.. بەڵام تەرجەمەکردنیم بە کارێکی پێویست زانی، چونکە پێکهاتەی کۆمەڵگەی کوردیش- بەجیاوازیی زمان و خەسڵەت و مێژوویەوە- وەك کۆمەڵگەیەکی رۆژهەڵاتیی، بەدەر نییە لە هەمان ئەو مەرجەعیەتەی کە گوتاری خێڵ و سیستمی دامودەزگا کۆمەڵایەتییەکان دەچنە ژێر رکێفیەوە.. بگرە لەوەش زیاترو بەحوکمی هەژموونی هەمان ئەو کلتوورەی کە نزار باسی دەکات، بەسەر کۆمەڵگەی کوردیدا، گەلێك لە تێزو بۆچوونەکانی نزار سەبارەت بە رەتاندن و میحنەتباری ژن، نزیکن لە خۆشمانەوە..

دەبێ ئاماژەش بۆ ئەوە بکەم کە بەپێی ئازادیی بیروڕا، مەرج نییە من لەگەڵ سەرجەم وردو درشتی راو بۆچوونەکانی نزاردا کۆك بم، بەڵکو وێڕای ئەوەی لە زۆربەیاندا کۆك و تەبام لەگەڵیدا، بەڵام بەرامبەر هەندێکیان سەرنجی خۆم هەیەو، ئەو کۆك نەبوونەش رێگر نەبووە لە بەردەم تەرجەمەو بڵاوکردنەوەی ئەم کتێبەدا، چونکە ئێمە هەمیشە پێویستمان بە دیالۆگ و جیاگەراییو فرەڕایی هەیە..

ئەوەی سەرنجی راکێشاوم، نزار قەببانی زۆر راشکاوانە رایەکانی خۆی وتوەو بێ سڵەمینەوە لە هەر جۆرە سانسۆرێك قسەکانی خۆی کردووە تەنانەت ئەگەر وەك ئینتیمای نەتەوایەتی وەك شاعیرێکی عەرەبیش، لەسەری کەوتبێت. بەر لە خوێندنەوەی کتێبەکەش پێم باشە سەرنجی خوێندەوارانی بەڕێزم بۆ ئەم چەند خاڵە رابکێشم

١–ئەوەندەی چوارچێوەی فکری و تێڕوانینی واقیعیانەی نزار رێگەیان دابێت و بێئەوەی قسەکانی ئەو بشێوێنم، هەوڵم داوە ئەم تەرجەمەیە، تەرجەمەیەکی حەرفیی نەبێت، سەرەڕاش هەردوو وشەی (ژن–ئافرەت)م بەپێی پێویست بەکارهێناوە

٢–نزار لە کتێبەکەیدا، هیچ ئاماژەیەکی بۆ ناوی ئەو کەناڵانەی میدیا نەکردووە کە ئەم قسەو باسانەیان لەگەڵدا وروژاندووە. جگە لەوەش ریزبەندیی و ژمارەدانان بۆ هەر پرسیارو وەڵامێك، خۆی چۆن داینـاون، وەك خۆیانم گواستۆتەوە

٣-کتێبەکە، دوو بەشە؛ بەشێکیان پرسیارو وەڵامەو، بەشەکەی تریشیان هەڤپەیڤینێکە لەنێوان نزارو محی الدین صبحی ی رەخنەگردا

دواجار، نزار قەببانی، سەرەڕای ئەو خەمە جوانانەی لێرەدا هەڵی رشتوون.. شاعیرێکی بەختەوەر بوو. چونکە هیچ نەبێت گوێی لێدەگیراو، لەهەر شوێنێك بیویستایە ئازادانە قسەی خۆی دەکردو، ئازادانەش سەفەری بەناو شیعرو وشەو نیشتماندا دەکرد..

هیوادارم ئەم تەرجەمەیە سوودو چێژی خۆی هەبێت..

جەمال غەمبار

کۆتاییەکانی دێسەمبەری/ ٢٠٠٠

دیمەشق/ سوریا

ئەم کتێبە:

دوای چل ساڵ گەڕان بە هەرێمەکانی شیعرو ژندا، هەست دەکەم وێنەی من لای خەڵکی، هێشتاکە وێنەیەکی ساف و روون نییەو، شێواوەو رەنگەکانی بەیەکدا چوون..

بۆیە هەندێ کەس، روخسارم لەلایەنە رۆشنەکەیەوە دەبینن و پێی ئاسوودە دەبن و، هەندێکی تریش لایەنە تاریکەکەی روخسارم چاو دەکەن و، سەرئەنجام سڵی لێدەکەنەوە.

سەبارەت بە بیرو بۆچوونەکانیشم؛ ئەوا لە پرۆژەی ئەو بڕیارانە دەچن کە دەخرێنە بەردەم ئەنجوومەنی ئاسایشی نێودەوڵەتییو، ئەگەرچیزۆر جاران دەنگ و رای هەژارو چەوساوەو قوربانییانی زەبرو زەنگ بە ژن و پیاوەوەو، هەروەها دەنگی ژنانی زیندە بەچاڵکراوی دنیای سێیان

بەدەست هیناوە.. کەچی ئەو زۆرەها جارە، سەرجەمی ئەو پرۆژانە بوونەتە قوربانیی ڤیتۆی ئەمریکی.

ئەز، سەرەرای ئەوەی بەوە وەسف دەکریم، کە شاعیریکم لە کەنداوەوە بۆ ئۆقیانووس (من المحیط الی الخلیج) ناسراو و پر بەرهەمم.. هاوزەمان، ئەو شاعیرەشم کە لە کەنداوەوە بۆ ئۆقیانووس، بەزرترین کیوی خەمم بە کۆلەوەیە..

هەست دەکەم هیشتاکە کەسانیك هەن بەهەلە دەمخویننەوە.. یان کەسانیك بەهەلە لیم تیدەگەن.. یاخود هەن بەهەلە سەرم دەبرن.. من ئەوە دەزانم کە هەلبژاردنی "ژن" وەك بابەتیکی سەرەکیی نووسین، هەلبژاردنیکی قورسەو، ئاخاوتن لە بارەیەوە ئاخاوتنە لە بارەی حەرامکراوەکانەوەو، ئەو کەسەشی دەستی ژنیك دەگریت وەك ئەوە وایە پشکۆیەکی داگیرساوی گرتبیتە دەست.. ئەوەش دەزانم کە تیوەگلان لە پەیوەندییەك لەگەلٚ ژنیکی جواندا لەم نیشتمانەی مندا وەك تیوەگلان وایە لە تاوانی قاچاخچیتی، یاخود تاوانی هەلکوتانە سەر بانکیك بەمەبەستی تالانکردنی..!

کەواتە، هەموو شاعیران هەمان موعاناتیان هەبیت کە من هەمە.. یان (بەتەنێ من ئەو عاشقەم، بۆ ئەوەی هەرچی سزاکانی ئەوین هەیە، لەکۆلی ئەز بنریت؟..).

بیگومان، ئەز ناخوازم کە وینەکەم، بە چەشنی وینەی هەلواسراوی سەرەك و پادشاکان لە فەرمانگەکانی حکومەت و، هیی ناو پوولەکانی پۆستە، ببیتە وینەیەکی

(تاقانه).. ئەمه خواستێکه، دژی شیعرو، دژی شاعیریشه.. هەموو داخوازیی من ئەوەیه که وێنەی شاعیر نەکرێته پێخۆری بەدحاڵیی بوون و، شێواندنی بە ئەنقەست. ئەم کتێبەش، که هەندێ هەڤپەیڤینی رۆژنامەوانیی و تەلەفزیۆنیی خۆمم سەبارەت بە مەسەلەی ژن تێدا کۆکردۆتەوە، هەوڵدانێکه بۆ راستکردنەوەی ئەو وێناکردنه کۆنەی که له یادەوەریی خەڵکدا له بارەی منەوە چەسپاوەو، گۆڕینی ئەو وێناکردنەیه بە وێناکردنێکی زیاتر مۆدێرن و، زیاتر ئینسانیی.

بەیروت ١٥/٩/١٩٨١

نزار قەببانی

*نزار قەببانی، لە پێناوی ژندا چیت کردووە؟

–جا چییم نەکردووە لە پێناویدا؟

چـل سـاڵە ئـەز (ژن)م بەشـان هـەڵگرتووەو، هـەر لـە کەنداوەوە تا ئۆقیانوس، بە برژانگەکانم رێ دەکەم و سەفەری پێدەکـەم.. لـەو سـەفەرەدا، ژن لەسـەر هـەر تۆپەڵـە لمێـك خـەوتبێت، لـە جێیـدا دارخورمایـە پـەلوپۆی هاویشـتووەو، چاوەی ئاوێك هەڵقوڵیوە..

هـەر کەسێك، لـە شـەقامی شـارە عەرەبییـەکاندا، ئـەوی لەگەڵ مندا چاوکردبێت.. وای زانیوە گوڵـەباخێك دەبینێت.. هـەر حوکمڕانێکـی عـەرەبیش، ژنـی لـە تەنیشـتمەوە بـەدەی کردبێـت، داوای لێکـردووم کـە پێـی بفرۆشـم.. زێـڕی زۆرو کۆشـکی گـەورەو پۆشـاکی حـەریری خسـتۆتە بەردەسـتم.. کـاتێکیش پۆزشـم بـۆ هێناوەتـەوە لـەوەی مێینەکـەمی پـێ

نافرۆشـــم، فـــەرمانی داوە ســـەری خـــۆم و ســـەری خۆشەویستەکەشم بەتۆمـەتی دەسـت تێکـەڵاوکردنم لەگـەڵ ئیمپریالیسـتەکان و، تۆمـەتی دڵداریکـردن بـێ وەرگرتنـی مۆڵەتی وەزارەتی ناوخۆ، بپەڕێنن.

دەپرسیت: چیم لە پێناوی (ژن)دا کردووە؟

ئەز پارێزەری ژن بووم لە دژی شەیتان..

بـە کۆمـەڵ دەعـوای جـەزاییم لـە دژی پیـاوانی عـەرەب تۆمارکردووە، بە تاوانی ترساندنی ژن و، بێدەنگ کردنی و، کڕیـــن و فرۆشـــتنی و، زەلیلکـــردن و ڕەتاندنـــەوەی و، تـــالآنکردنی ســـەروەتی جەســـتەو عـــەقڵی.. وەك چـــۆن ئینگلیزەکان موستەعمەرەکانی ئەفریقایایان تالآن دەکرد.

چل ساڵە، جێگـەی ئـەز دادگاکانـەو، (لائیحـە) پیشـکەش دەکـەم و، دەچمـە (مورافـەعات)ەوەو، داوای هێنـانی شـایەت دەکـەم و، ئـەو ئامێرانـەی تاوانـەکانیان پـێ ئـەنجام دراوەو کراســـی ژنـــە غـــەدر لێکراوەکـــان دەخەمـــە بـــەردەمی دەستەی دادوەران..

بـــەڵام (پیـــاوی ســـپی).. هەمیشـــە بێتـــاوانیی خـــۆی نیشانداوەو نکوڵی لە ئەنجامدانی تاوانەکەی کردووە..

چیم کردووە لە پێناوی ژندا؟

دەشێت گرنگترین ئەو دەستکەوتانەی کە هێناومەتە دی، من بووم ناوی (ژن)م لە لیستی خواردەمـەنی هێنایـە دەرێو.. لە لیستی گوڵەکاندا دامنا..

ناوی (ژن)م لـه لیسـتی زەوی و زارو موڵـك و سـامان و پـارەدا سـڕییەوەو، خسـتمە لیسـتی ئـەو کتێبانـەی دەخوێنرێنـەوە.. جەسـتەی (ژن)م لـە نـاو لیسـتی ئـەو بەرخۆلانەی چاوەڕوانی سەربڕین دەکـەن و، ئـەو گۆلکانـەی چاوەڕێی پێسـت گۆڕیـن دەکـەن، سـڕییەوەو خسـتمە نـاو لیسـتی ئـەو مۆزەخانانـەی کـە سـەردان دەکرێـن و، ئـەو سیمفۆنیایانەی گوێیان لێ دەگیرێت.. ئەز بووم، مەمکـەکانی (ژن)م کە بە درێژایی مێژوو بە بارمتە گیرابوون، وەك جووتێ کۆتـر رەهـای ئـەو ئاسمانـە کـرد کـە راوە مـەمکی سپی، پیشەیەتی..

(ژن)م وەك گوڵە مینایەکی سپی لە سنگ و بەرۆکی خۆم داو، بەو گوڵە مینایەوەو، بەسەر پشتی ئەسپێکی سپییەوە، خۆم بەو شارە عەرەبییانەدا کرد کە بە نهێنی عیشق دەکەن.. ئەو شـارانەی دەترسـن لـەوەی تەوقـە لەگـەڵ ژنێکـدا بکـەن، نەبادا دەستنوێژەکانیان بشکێت..

هـەر لەبـەر ئـەوەش بـوو، شـاوری پۆلیسـەکان کەوتنـە دووم‌و، دواتـر وێنەکـەمیان بەسـەر دیـواری شـەقامەکان و بەقەدی درەختەکانەوەو هەڵواسی و، خەلاتێکی گەورەشیان بۆ هـەر کەسێك دانا کـە سـەری خۆم، یان سـەری یـەکێك لـە دیوانە شیعرییەکانمیان بۆ ببات..

بە کورتی، من بووم (مێژووی ژنان)م نووسیەوە، یان لانی کەم هەوڵمدا بینووسمەوە..

ژنان بۆ؟

بۆچـی ئـەم پانتاییـە گەورەیـەم لـەکاتی خـۆم و.. لـە تەمەنم و.. لە دیوانەکانم بەخشییە ژن؟

بۆچی کاتی خـۆم لەگـەڵ ژنـدا بـەفیڕۆ ئـەدەم و.. بۆچـی دەچمە ناو دالانە لەولەبییەکانیەوەو، مەرەکـەبم لـە گـردو کۆو نوسینەوەی وردەکارییەکانیدا بەکار دەبەم؟

ئەی ئەگەر کاتی خۆم لە پەیبردن بە ژنـدا بـەفیڕۆ نـەدەم، چما لە پەیبردن بە پیاو بەفیڕۆ بدەم؟

پیـاو بـەو پێکهاتەیـەی کـە هەیـەتی، مـەخلوقێکی ناشیعرییە.. پیاو؛ وشك و.. ناسازو.. سیما قورسە.. پیاو؛ هەر کە قۆناغی زانکۆی تەواو کرد، ئیتر پەیوەستیی خۆی بە شـیعرەوە دەپچڕێنـێ و.. جگـە لـەو رۆژنامەیـەی کـە بـەدڵی خۆیـەتیو، جگـە لـە خشـتەو لیسـتی نرخـەکانی (بۆرسـە).. هیچی تر ناخوێنێتەوە..

پیـاو ناچێتـە کتێبخانەیـەك بـۆ ئـەوەی دیوانـە شـیعرێك بکڕێـت.. ناشـچێتە دوکـانی گوڵفرۆشـێك بـۆ ئـەوەی گولیك بکریت..

کـەچی ژن، هـەتا دوا چرکـەی ژیـانی خـۆی، لـە بـەردەم عاتیفەی جوان و.. وشەی جواندا دەتویتەوە..

پیاو، بەددانەکانی قەسیدە دەخوات..

کـەچی ژن بەشـەوقەوە نۆشـی دەکـات و، چـاوانی پـێ دەریژێت و.. چەشنی ئەلقەی زمروت دەیکاتە گویچکەکانی..

ئەی گەشتەکەت لەگەڵ ژندا.. بەرەو کوییە؟

—دەریاوانی بە ئەزموون ناپرسیت (بەرەو کوێ)..

دەریـاوانی بـە ئـەزموون، ئاسـۆو.. شـینایی دەریـاو.. ماسـیو.. سـەدەف و.. شـینکە بـەردەکانی نـاو دەریـاو.. باڵندەکـانی نـەورەس و.. نادیـار (مجـهول) دەکاتـە پیخۆری خۆی..

ئـەزیش لەگـەڵ (ژن)دا، دەریـاوانیکم بایـەخ نادەمـە ئـەو بەندەرانـەی هاتوونەتـە بـەردەم گەشـتە دەریاییەکـەم، بەقـەد ئـەوەی بایـەخ ئەدەمـە ئـەو بەندەرانـەی کـە هیشتاکە دەرنەکەوتوون..

ئەوانەشی ئەم پرسیارە دەکەن، وینـای (ژن) وەهـا دەکـەن ئەو چەمە.. یان ئەو جۆگە بچکۆلەیەیە، دەکـریَ لـە مـاوەی پینج دەقیقەدا ئەمبەر بۆ ئەوبەری ببریت.. بیَ ئەوەی بزانن ژن؛ بەرینترین و قووڵترین و ترسناکترین دەریاکانە..

بیرۆکـەی تۆبـەکردنم لـە شـیعری ژن ئـامیزی خـۆم، کـاری نەکردەیـەو، هـەروەها بیرۆکـەی وازهینـانم لـە دەریـاوانیی نیـو زەریا قووڵەکان، بیرۆکەیەکی ترسنۆکانەو بیَمانایە..

ئـەز، پـەرەی ناسنامەکەم لـەت و پـەت ناکـەم و.. ناشـبمە ئۆتوبوسـیك بـۆ کـارکردن لـە کۆمپیانیایـەکی هاوبەشی گواستنەوەدا..

هەرگیز دارستانی خۆشەویستی جیَ ناهیلم.. وەلَی هـەوڵ ئەدەم درەختی سـەیرو تـازەی تیـدا بروینـم.،. شـەتڵ و تـۆوی جیا لەوانەی ئیستای بۆ بهینم و، دەیان ریگەی تازەی بچووك بچووکی تیدا رابکیشم و.. دەیان بیری ئاوی تیدا لیبدەم، بۆ ئـەوەی ئـەم دارسـتانی خۆشەویسـتییە ببیتـە دارستانیکی نموونەیی..

سەبارەت بە (ژن)یش، ئەوە هەرگیز نامەویت پەیماننامەی ئەوەی لەگەلدا مۆربکەم کە رۆژێ لە رۆژان پەیوەندی لەگەلدا بپچرینم.. چونکە پەیوەندیی پچراندن لەگەڵ (ژن)دا، مانای پچراندنی پەیوەندییە لەگەڵ شیعرو، لەگەڵ ژیانیشدا..

پاشان کێ دەلیت (ژن) دەیەویت پەیماننامەیەکی لەوجۆرە کە دەبیتە مایەی زەلیلکردنی میینەتیی خۆی، ئیمزا بکات..

ئەرکی بنەرەتیی میینەتیی؛ گردوکۆپیکردن و یەك پیگرتن و لەئامیزگرتنە.. نەکەی باوەر بەوە بکەیت کە ژنیك بە جددی بیر لەوە بکاتەوە سەرپیچیی یاسا سەرمەدییەکانی میینەتی بکات.. چونکە لەم جۆرە حالەتەدا، ئەو ژنە بەیاخی و پیلانگیری دژ بە رەگەزی خۆی لە قەلەم ئەدریت..

من، هەرگیز کەنارەکانی (ژن)م جێ نەهیشتووە، تاکو بگەریمەوە بۆ لای..!

کێ هەیە لمی گەرم و، سەدەفەکان و، گژوگیاکانی دەریاو، سیمفۆنیای شەپۆل و با، جێ بهیلیت و، شوینی نیشتەجیبوونیشی بگۆریت؟

پاشان چ مانایەك لەوەدایە نووسەر، ژن ئەفەرۆز بکات..؟ ئەگەر وای کرد، مانای وایە لیدانی دڵ و سووری خوینەکەی خۆی ئەفەرۆز دەکات و، دەچیتە خانەی بە بەردبوون و مەرگەوە..

کەسیك ژن ئەفەرۆز دەکات کە خۆی بووبیتە بزمارێ.. یان هۆمۆسیکسوالیك.. کەسیکیش، ژن ئەفەرۆزی دەکات کە خوینبەرەکانی وشك هەڵاتبن و، شیوەی ژیشکیشی گرتبیت..

نووسەر، ئەوکاتە بەشەنگ و شۆخیی دەمینیتەوە کە لە سایەی ژنداو لەژیر چەتری پاراستنی ئەودا بیت.. کاتیکیش (ژن) دەستبەرداری پیاو دەبیت، ئەوکات، تەمەنی پیاو لەیەك سالدا، هەزار ساڵ بەرەو پیریی هەلدەکشیت و، بەچەشنی فیلی ئەفریقیی، لەتاو بیزاریی و، جەستەو سیما قورسیی، خۆی دەکوژیت..

ئیوە بۆچی نووسین لە بارەی (ژن)ەوە بەکاریکی ناوزرین دەزانن؟ یان ئەگەر شاعیریك عیشق بنوسیتەوە، بە گومرای لە قەلەم ئەدەن و دەلین پیویستی بە کەسیك بیت چارەسەری بکات؟

ریم بدە پیتان بلیم؛ کۆمەلی عەرەب خۆی شیتە، چونکە ناتوانیت عاشق بیت و، ناشزانیت عاشق بیت..

هەروەها ریم بدەن پیتان بلیم، گەلان، ئەوکاتە پیێ دەنینە چەرخی دارمانەوە کە توانای عیشق و پەیوەندیی گرتنی بەردەوامی ئینسانیی لەدەست ئەدەن.. پاشان ریم بدەن پیتان بلیم، ئەو نیشتمانەی کە بەر هەمان دەستووری دەست بەسەردا گرتنی پارەی ساختەو جگەرەی قاچاخ و حەشیشەو تلیاك؛ دەست بەسەر قەسیدەکانی خۆشەویستیدا دەگرێ.. ئەوە نیشتمانیکە شایانی ئەوەیە گریانت بۆ کلۆلییەکەی بیت!

*نازناونی "شاعیری ژن" یان بەسەردا بریویت.. ئەم نازناوە مانای چیی دەگەیەنیت؟

-چ مانایەك ناگەیەنیت..

ئەوە (لەزگەیەکی پزیشکیی) بوو، رۆژیك لە رۆژان، رۆژنامەگەریی خستیانە سەر پیستەکەم و، هەتا ئیستاش بەدەست ئاسەواری شین هەلگەراوی ئەو لەزگەیەوە دەنالینم..

راستە ناوبانگ دەرکردن بەدەولەمەندیی باشترە لەناوبانگ دەرکردن بەهەژاری و.. ئەوەی بە کۆلۆنیا خۆی دەشوات بەختەوەرترە لەوەی کە بە سرکە خۆی دەشوات و.. نووستن لەسەر پیخەفیك کە لە پەری چۆلەکە بیت، جیا لە نووستن لەسەر تەختیکی بزمار ریژو.. پشیلەش هەروەك دەلین- لە ئاهەنگی زەماوەند هەلنایەت.. هەموو ئەمانە راستن.. بەلام ئەوەش راستە کە ئەگەر ئەگریجەکانی ژن زیاد لە پیویست لەمل بئالین، ئەوا شیوەی پەتی سیدارە وەردەگرن..

ئەز شاعیری پیاوو.. ژن و.. سەرجەم پەیوەندییە مرۆییەکانم.. هەروەها -لەگەلْ ئەوپەری خۆشەویستیمدا بۆ ژن- ئەز نامەویت بەم شیوە شیتانەیە بخنکینم و.. قەبولم نییە بەتەنێ لەناو جەستەی ژندا- نیشتەجیکردنی زۆرەملی (الإقامة الجبرية)-م بەسەردا بسەپینریت..

خواستی من ئەوەیە کە لە جەستەی هەموو دنیادا بم..

***ئـــەو (ژن)ە كييـــە كـــە ئامـــادەبوونی خـــۆی بەســـەر شاعيردا دەسەپينێ؟**

-ئـەو (ژن)ەی کـە ئامـادەبوونی خـۆی بەسـەر شـاعيردا دەسـەپينێ، ئـەو ژنەيـە کـە جاريکی تـر (هـەڵی بشـيليتەوە) و هـەموو ميـژووی بسـريتەوە، بـۆ ئـەوەی سـەرلەنوێ ئـەو ميژووە بنووسيتەوە.

ئـەو ژنەيـە کـە زەمـەنی تايبـەتیی پيـاو دەسـريتەوەو دەيخاتە ناو زەمەنی خۆيەوە..

ئەو ژنەيە كە بە ئامادەبوونی ئەو، زەمانيش ئامادە دەبيت بە رۆيشتنيشی، زەمانيش دەروات..

ئـەو ژنـەی، وەك چـۆن پشـيلەيەکی ميينـە گەمـە بـە شليلەيەکی خوری دەکات، ئەويش ئاوا گەمە بە کات دەکات و رۆژی شـەممە دەکاتـە يەکشـەممە.. هـەينيش بـە پيـنج شەممەو.. بەلينيکت لە مانگی ئۆکتۆبەردا ئـەداتێ، کـەچی لـە مانگی (جەمادیی يەکەمدا) ديتە ژوانت..

ئـەو ژنەيـە کـە سيسـتمی کۆمەڵـەی خـۆر دەگۆريـت و.. لـە سـۆنگەی ئەوەشـەوە ئەسـتيرەيەك بـە فـەرمانی ئـەو نـەبيت هەڵنايـەت و، لـە نيـوان هـەردوو مـەمکی ئەويشـدا نـەبيت؛ ئاوا نابيت..

ئەو ژنـەی کـە شـەهوەتی نووسـينمان دادەگيرسـينيت و، قەسـيدەمان پـێ دەخاتـەوە، وەك چـۆن ئيمـە منـداڵ بەو دەخەينەوە.

ئەو ژنەی ئامادەبوونی خۆی دەسەپینیت، ژنیکە سەر بەگۆبەند.. بروسکەژن.. ژنی– بوومەلەرزەیە.. ژنی– تۆفانە.. ژنی– پرسیارە.. ئەو ژنەیە، کە نازانیت لەکویێو، بۆ کویێو، کەیو، بۆچی لەگەلیدایت؟

ئەو سمۆرەیەیە کە لەسەر رەفەکانی کتیبخانەو.. ناو سەرچەفەکانی پیخەف و.. گولدانەکاندا وازی دەکات و.. وەك چۆن خرمە بەدەنکە بوندوقیکەوە دەکات، ئاواش خرمە خرم بە پەنجەو کاغەزەکانی شاعیرەوە دەکات.. ئەو ژنەیە کە ئەبجەدییەت لیك هەلدەوەشینیتەوەو.. شاعیر هان ئەدات کە بە تەنها لە پیناوی ئەودا، زمانیکی تر بخولقینیت..

ئەو ژنەیە، کە سەرت دەبریت، وا دەکات چیژ لە تامی خوینە گەرمەکەی خۆت وەربگریت و.. کە لە نیو باسکەکانی خۆیدا دەتنیژیت، بۆ بەیانی دەبیتە گولە گەنمیك..

ئەو ژنەیە کە ناونیشانی هەرچی ژنی تر هەیە دەیسریتەوەو، سەرجەمیان وەك پروپاگەندەیەك لیدەکات..

ئەو ژنەیە، دیوانەکانم ریك دەخات و، وەها مامەلەم لەگەلدا دەکات کە مندالیکی تەمەن دوو مانگانەم و.. هەروەها ئەو ژنەیە، قەلەمی رەنگاورەنگم ئەداتێ بۆ ئەوەی رەسم بکەم و. فرۆکەی کاغەزیم بۆ دروست دەکات بۆ ئەوەی پیی بفرم..

دواجار، ئەو ژنەیە دەستی خۆیم ئەداتێ تا لەسەری بنووسم و، قژیم پیدەبەخشیت تاکو خۆمی پێ داپۆشم..

*لەو بڕوایەدای کە بوونـی ژن لـە شیعرەکانتدا، هۆیـەك بـووە بۆ نـاوو شۆرەتت؟

–بە پیچەوانەوە.. من لەو بڕوایـەدام کـە شـیعری مـن بۆتـە هۆیـەك لـە ناوبـانگ دەرکردنـی ژن دا.. (بوسـەینە)، بـە بـێ شیعری (جمیل)، کچە دەشـتەکییەکی زۆر نەناسـراو بـووە.. (لـەیلای عامریـە) بە بێ شـیعری (قـەیس) کچیك بـووە کـەس نەیناسیوە.. (ئیلزا تریولی).. بە بێ شیعری ئـاراگۆن.. ژنیکـی فەرەنسی بووە وەك هەزاران ژنـە فەرەنسیی تـر کە ڕۆژانـە لـە شـەقامەکانی شـانزیلیزێ و مۆنمارتـەرو بۆلڤارسـان میشـال دەپەرنـەوە.. ئەوکاتەشـی ئـاراگۆن، (چاوەکـانی ئیلـزا)ی نووسـی.. ئیـتر چاوەکـانی ئیلـزا ئـەو ڕەهـەندە شـیعرییەیان وەرگرت کە پیشتر نەیانبوو..

سـەرەڕاش، ئامـادەبوونیکی وای بەخشـییە ئیلـزا کـە لـە میـژووی ژنـانی بهینیتـە دەرەوەو، بیخاتـە نـاو میـژووی ئەدەبەوە..

خەتـەرناکیی شیعر ئالیرەدا حەشار دراوە.. بۆیـە کـاتیك شـیعر بـەر شـتەکان دەکـەویت، گەوهـەر و پیکهاتـەیان دەگۆڕیـن و.. کـاتیکیش شـیعر بـەر ژن دەکـەویت، سـەراپای ناوونیشـان و ڕەگەزنامـەیان دەسـڕیتەوەو دەیکاتـە ژنیـك لـە ڕەهابووندا..

حەقیقـەتی ژن، چـەندە فـرە بـن، هەریـەك حەقیقەتـە.. بـە مانـای ئـەوەی کـاتیك مـن لـە بـارەی ژنیکـی دیـاریکراوەوە دەنوسم، هاوزەمان لە بارەی هەموو ژنانی دنیاوە دەنووسم..

***ژن، ناونیشانی خەونی عەرەبییە، هەروەك چۆن ئەو دیوارەشە کە سەرجەم دیاردەکانی دواکەوتنی عەرەب لە شێوەی زنجیرەیەك تراژیدیای چەوساندنەوەی یەك لەدوای یەکدا، شانیان داداوەتە سەری.. لێرەوە، گەلی تۆمەت دراونەتە پاڵ هەڵوێستی نزار قەببانی شاعیر سەبارەت بە ژن.. هەڵوێستی تۆ بە دیاریکراوی، لە کوێدایەو.. ئەی پێگەی ژن لەکوێی تۆوەیە؟**

–هیچ ڕۆژێك، ژن خەونی پیاوی عەرەب نەبووە، بەڵام هەموو ڕۆژێك ژن، بە بارمتە گیراو و ئاژەڵی بەردەستی پیاوی عەرەب بووەو، ئەو مەزرەعەیە بووە کە خواستە مێژووییە دەرەبەگیتییەکەی خۆی لەناودا پیادە کردووە. ئەگەر ژن خەونێکی عەرەب بوایە، ئەوا کۆمەڵگەی عەرەبیش باخچە دەبوو.. مانگ و فوارەی ئاو دەبوو.. ئەوساکەش بوونی من، یاخود بوونی کتێبەکانی شیعر، چ پێویست نەدەبوون.. چونکە ئەوێ دەمێ هەموو پیاوان دەبوونە شاعیرو بە زمانی کۆتران لەگەڵ ژندا ئەدوان و.. گوڵە وەنەوشەیان دەرخوارد ئەدان و، بازنگەکانی خۆریان لە مەچەك دەکردن.. بەڵام پیاوی عەرەب سەروساختی لەگەڵ خەوندا نییەو.. ناتوانێت لە پەیوەندی خۆی لەگەڵ مێینەدا ببێتە شاعیر.. ڕەگ ریشەی قەبیلەگەریتی و دەرەبەگایەتیی پیاوی عەرەب، ئەوەی بەسەردا سەپاندووە کە مامەڵەکردنی لەگەڵ ژندا، چەشنی مامەڵەکردنی بێت لەگەڵ زەویو زارو، تۆوی چاندن و، سامانی ئاژەڵی وەك ئەسپ و باڵندەو کەرویشکەکان.. ناشزانم بۆچی هەندێك جار ئەو هەستە دام

دەگریت کە پەیوەندیی نیوان پیاوی عەرەب و ژنی عەرەب (پەیوەندی زەوی و مولکە) و هەمان ئەو ریساو پەیوەندییانەی بەسەردا دەچەسپیت کە لە مامەلەی کرین و فرۆشتنی زەوی و مولکدا هەن، وەك: بینین (المعانیة) و پارەدان و بە مولك کردن (الاستملاك).

پیاوەتیی، هەروەك کۆمەلی پیاوسالاریی ئیمە وای تیدەگات بریتییە لە شکاندن و، سەرکوتکردن و، سرینەوەی ئیرادەی میینە.. هەموو سیستەمەکانیش وەك یەك وان، لە سیستمی باوکسالارییەوە بۆ سیستمی میردسالاریی، ژن لە زیندانیکەوە دەگۆزیریتەوە بۆ زیندانیکی تر.. لە پیاویکی پۆلیسی نهینیی لیکۆلینەوەوە دەگویزیتەوە لای یەکیکی تری هاوچەشن..

سەرکۆنەشم مەکەن گەر بلیم، زۆربەی پیاونمان لە پەیوەندییان لەگەڵ ژناندا وەك پۆلیسی نهینیی لیکۆلینەوەن..

نەکەن فریو بە تویکلی دەرەوەی ئەو پیاوە عەرەبە بخۆن کە لە ئەوروپاوە دەگەریتەوەو جانتایەکی سامسۆنایتی پییەو سێ کتیب و چەند گۆڤاریکی تیدایە.. ئەویش هەمان پۆلیسی نهینیی لیکۆلینەوەیە، بەلام لە بەرگی رۆشنبیریکدا..

سەبارەت بە من، وەك شاعیریك لە گۆبەندی ژنەوە تیوە گلاوەو لە تەکیا گەیشتۆتە خالی نەگەرانەوە، ناتوانم ئەوە بلیم کە ئەز پیاویکی عەرەب نیم.. منیش زەرەیەك لمی ئەو

سـەحرایانەم کـە تینویتـی و خەمـەکانی خۆیـان بـەکیش دەکـەن.. بـەڵام خـۆ لانـی کـەم، ئـەز پۆلیسـیکی نـهینیی لیکۆلینـەوە نەبووم و، بەبێ دادگایی چ ژنیکم نە ئاخنیوەتـە زیندانەکانمەوە..

دۆسیەی شیعرییم بە دریژایی سی ساڵ، سیخناخ بووە بە هەموو جۆرەکانی کیشەی ژنان.. ئەم (دۆسیە)یەش وەنەبیت دۆسـیەیەکی نـهینی بیـت.. بـەلکو دۆسـیەیەکە لـە شـیوەی چەندین دیوانە شیعردا چاپ و پەخش و دابەشکراوەو لەبەر دەستی سەرجەم شایەت و سویندخۆرەکاندایە..[1]

ئـەوەی لـە بـارەی ژنـەوە نووسـیومە، وەنـەبێ شـتیکی داهیـنراو یـاخود دانـراو بیـت، بـەلکو هـەروەك زاراوە سەربازییەکە دەلیت، بریتییە لە موعاناتیکی (مەیدانیی)..

ژنانیش، وەك پیاوان، هەر هەموویان قەددیس و.. نەرم و نیان و.. قوربانیی نین.. چونکە قوربانیی، رەگەز ناناسیت.. دەشیت ئەو قوربانییـە ژنیکـی ناسـك و روون بیـت چەشـنی فرمیسکەکانی کریستاڵ، دەشکرێ ئەو قوربانییـە پیـاویکی سمیلدارو بازوو ئەستوور بیت و دەمانچەشی هەلگرتبیت.. ژنـان ئـەو دنیایـەن، تیـایدا سـپی و، رەش و، سـوورو، خۆلەمیشـی هەیـەو.. تیـایدا کۆتـرە ژن و.. پشـیلە ژن و.. ناسکە ژنیش هەیە.. هـەروەها ژنـی شەرانگیزیشـی تیدایـە.. لەو دنیایەدا ژنـی وای تیدایە؛ شیعر لـە چاوانی دەباریت و،

---

[1] لیرەدا نزار مەبەستی لە سویند خۆرەکان، -هیئة المحلفین-ی دادگایە- وەرگیر.

ژنیشیی تیدایە کە چاوانی نە شیعرو، نە پەخشانیشیان لێ نابـاریت.. بۆیـــە دۆسـیـەی شـیعری مــن، لەگــەڵ ژنـــاندا، دۆســـیـەیەکی ئەســـتوورەو، تیـــایدا تۆمەتـــەکانیش زۆرو زەوەنـــدن؟.. جـــاری وا هـــەبووە قەســـوەتم بەرامبـــەر ژن نووانـدووەو، جـاریش هـەبووە ئـەو قەسـوەتی بەرامبـەر مـن نواندووە.. بەڵام بەشیوەیەکی گشتی شەری ئەز لەگەڵ ژنـدا، شەریکی عادیلانە جوان بووە.. سەرەرای ناکۆکیـەکانم لەگـەڵ هەندیك لە ژنان زۆربەی ناکۆکییەکانیش لەسەر خوانی شیعر بەرپا بوون– بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا ژن، هـەر هـاوریم بـووەو، کیشـــەکەیم بــە کیشــەی خــۆم زانیــوەو.. لەبــەردەم هـــەموو دادگاکـــــانی– بەدائـــــەو ئیســـــتیئناف و تـــــەمیز–دا، پاریزەری ژن بووم..[٢]

ئەز، هەتا مردن خۆم بە لیپرسراو دەزانم بەرامبەر کیشەی ژن.. بەڵام پیویستە ژنیـش بـەرپرس بیـت بەرامبـەر خـۆی.. چونکە شەر شەری خۆیەتیو، ناتوانیت لـەریّی بـەکریگرتنی سەربازی ئینکیشارییەوە کە لە جیاتی خۆی شەری بۆ بکەن، جــەنگ بباتــەوە.. ژن بــۆی نــاکریت بــەهۆی وەکالــەت یــان نمـایندە یی کەسـیکی تـر بــۆی، یــان بــە پســوولەیەکەی پەســـــەندکراوی لای دادنـــوس (کـــاتب العـــدل)، هیـــچ جەنگیك بباتەوە

ژن، ئەگەر سڵ لەوە بکاتەوە کە کراسـە سپییە ئاودامانەکـەی

---

[٢] ناوی دادگاکـان وەك خۆیـان دانـراون، چونکـە لـە زمـانی کوردیـدا و تـاکو ئیستا ناویکی شایستەیان بۆ نەبینراوەتەوە– وەرگیر.

بەرپرژەی شەپۆلەکانی ئاو دەکەویت، ئەوا بۆی نالویت لە دەریا نزیك ببیتەوە.. بۆیە ئەوکاتەی ژن لە کەناری دەریادا بە دەم چاوەروانیی پۆلیسی فراکەوتن یاخود پۆلیسی ئیشکگری کەنارەکانەوە رادەوەستیت.. ئەو راوەستانی چاوەروانییە بە فریای ناکەویت و، چ هەوالیکی نوێی لە بارەی رەشەباو زریانەکانی دەریاوە پێ نابەخشیت. ئازادی، بریتیە لە بەرپرسیاریتی و موعانات و هەلمەتبردن و.. پیویستە ژنی عەرەب پشت بە هیزە خودییەکانی خۆیو بە ستراتیژە تایبەتییەکەی خۆی ببەستیت، نەك پشت بەستوو بیت بە سەربازی بەکریگیراوو تیمەکانی بیگانە کە عادەتە لە نیرینە پیك دین..

سەبارەت بە ئاهەنگی رۆژی جیهانیی ژنانیش، جگە لەوەی ئاهەنگیکی کۆکتیلەو دوای تەواوبوونی ئاهەنگەکە، داوەتکراوان، پیاو لەگەڵ پیاوداو، ژنیش لەگەڵ ژندا، چۆن داوەتکراون.. هەر بەوجۆرەش ئاهەنگەکە جێدیلن.. چ شتیکی تر نییە..

***ئەو ژنانەی لە قەسیدەکانتدا قسە دەکەن و دەبزوین و عیشق دەکەن، ئایا ژنانی راستەقینەن.. یاخود لە خولقاندنیاندا فانتازیای شیعریی رۆلی سەرۆکی دەبینیت..؟ بەدەربرینیکی تر، ئایا ئەوانە وینەی لە بەرگیراوەی راستەقینەی واقیعی عاتیفیی و جنسیی عەرەبن، یان بۆ زیاد لە پیویست پالەوانە ژنەکانت دەکەیتە قوربانیی ئارەزووە نیرینەییەکانی عەرەب..؟!**

-له شیعردا وینەیەك یان نوسخەیەك نییە پێی بوتریت (وینەی لەبەرگیراوە). شاعیر ئامیری (فۆتۆكۆپیی) نییە تا لە ماوەی چەند دەقیقەیەكدا دەیان وینەی خیرا فۆتۆ بكات..

چاوی شاعیر، بە هەزاران ئامـاژەو دیمـەن و شـەپۆلی تیشكاوەر راو دەكات، دواتر هەڵاویرییان دەكات و پوختەیان دەكات.. دواجار بەشیوەیەكی نوێ وینەكە پیك دەهینیتەوە..

وینەی جیهان، ئەوكاتەی بە گلینەی شاعیردا تیدەپەریت، وینەیەكی رەش و سپییە.. دوای ئەوەی لە پەنجەرەی دلیەوە دیتەوە دەرێ، دەبیتە وینەیەك كـە بـە سـەرجەم رەنگـەكانی پەلكە زیرینە رەنگ كراوە..

سەبارەت بە (ژن)ەكانیشم، بەهەموو دلنیاییەكەوە دەیلیم، ئـەز ئـەوانم لـە دوورگـەكانی (واق واق)ەوە نـەهیناون و.. بـە شـیوازی (كـۆلاژ)یـش پیكـەوەم نـەلكاندوون و لـە هیـچ تاقیگەیەكی كیمیایشدا ئاویتەی یەكتریم نەكردوون.. ئەوانە، ژنـانیكی عـەرەبن، نـاوی خۆیـان و، ناونیشـان و، ئـەدگارە سـایكۆلۆژیی و جەسـتەیی و كۆمەڵایەتیـەكانی خۆیانیـان هەیـە.. بـەڵام پـاش ئـەوەی دەچنـە تاقیگـەی شـیعرەوە، ناوەكـانی یەكـەمجاریان و ناونیشـانە دیارەكـانی خۆیـان ون دەكەن و.. لەناو كەمۆلەی تاقیكردنەوەدا، جگە لە ماددەیەكی سەوز كە تیشكیكی ناروونی هەیەو ناوی دەنیین شیعر هیچی تریان لی نامینیتەوە.

*هەلویست لە بارەی ژن و خۆشەویستییەوە، ئایا هەمان هەلویستە کە پیشتر هەتبوو.. یاخود ئەو رووداوە هەلایساوانەی کە گەمارۆی ناوچەکەیان داوە، هەندێ گۆرانکارییان بەسەر ئەو هەلویستەدا هیناوە؟

–ژن و.. پیاوو.. خۆشەویستی.. ئەمانە هەموویان ئاکامە بەدیهاتووە میژووییەکانن. بە واتایەکی تر، ناکرێ باس لە پیاوو ژن بە دابراویی لە رووداوە کۆمەلایەتی و ئابووریی و سیاسییەکان بکریت.. هەر قۆناغیك هەلویستی تایبەت بە خۆی و، شیعری تایبەت بەخۆی و (موفرەداتی) تایبەت بە خۆی هەیە..

ئەوە قسەیەکی بێ مانایە گەر بیلیم، ئەوەی ئەمرۆکە لە بارەی خۆشەویستییەوە دەینووسم، جیاوازە لە نووسینەکانم لە بارەی هەمان مەسەلەوە لە چلەکانداو.. ئەو ژنەی لە سالانی پەنجاکاندا پیایدا هەلم گوتووە، جیایە لەو ژنەی لە هەشتاکاندا پیایدا هەلدەلیم..

لە چلەکاندا، ژن لەلای من، مامزێ یان گولیك.. یاخود پەپوولەیەکی بەهاریی بوو.. دواترو لە پەنجاکان و بەرەو ژوورتردا، ژن بووە ئەو خاکەی شەرمان لەسەری و لە پیناویدا دەکردو.. ژن بەشیکی سەرەکییە لە نیگەرانیی و خەم و چەپاندن و سەرکوتکردن و کابوسەکانی ئەم ناوچەیە.. لەم رۆژگارەدا، کاریکی زەحمەتە بتوانیت بچیتە خەلوەتی خۆشەویستەکەت بێ ئەوەی پۆلیك فرۆکەی جۆری F16 کە چەند فرۆکەوانیکی ئیسرائیلی دەیئاژوون

بەنیوانتاندا فرکە نەکەن و بۆمباکانیان بەسەر سەری تۆو.. خۆشەویستەکەتدا نەبارینن و.. نەچن عەقڵ نەسووتینن، هەر لە دایەنگەو زانکۆو.. قەڵەم و.. دەفتەرو.. یارییەکانی منداڵو.. کتێبەکانی بیرکاری و ئەندازەوە.. تا دەگاتە سەرجەم سەرچاوەکانی زانست..

لەمرۆکەی عەرەبدا، خۆشەویستی مەحکومە بە سیاسەت.. تەنانەت وای خەیاڵ دەکەم کە هەر چیرۆکیکی هاوچەرخی خۆشەویستی لەم کۆمەڵەدا، بە ئامیرگەلی گویرادیری (التنصت) و رادارە ئیسرائیلیەکان گەمارۆ دراوە.

***دوای سی ساڵ نووسین، ئایا لەو بروایەدایت کە توانیوتە سیستم و لۆژیکی (مەزرەعەی بە کۆمەڵ) بگۆریت و وەکی تر توانیوتە شتیك لە نەخشەی خۆشەویستی لەلای عەرەب بگۆریت؟**

–نەخشەی خۆشەویستی لە دنیای عەرەبدا، نەخشەیەك نییە لە کاغەزو کارتۆن دروستکرابیت.. بەلکو نەخشەیەکە لە بەرد.. چوونە ناو دیالۆگیشەوە لەگەڵ بەرددا، رەنگە ئاکامەکەی گەیشتن بیت بە شیتی.. یان بە شیعر.. یاخود بە هەردووکیان.. بیگومان ئەز ناتوانم لە ماوەی چارەکە سەدەیەکدا، دریژایی دە هەزار کیلۆمەتر لەو تەلە درکاوییە بە ددانەکانم ببرم[3] کە کۆمەلی عەرەبی بە دەوری خۆشەویستیدا گیراویەتی.. ئەمە پیویستی بە وەرشەیەك لە شاعیران هەیە کە ماوەی سەد ساڵ کار بۆ لابردن و نەهیشتنی ئەم هەموو

---

[3] بقرتینم– وەرگیر.

پەردووە کەلەکەبووەی بزمارو وردە شووشەی شکاوو لوغمە چینراوەکانی ژێر زەوی بکەن..

سەرەراش، نووسین وەك ئاوی ژێر زەمین وایە کە بە شینەیی دلی زەوی هەلئەدریت.. لیرەشەوە هەر قەسیدەیەك کە دەیخوینیتەوە، توٚویکی یاخیبوون لەژێر پیستماندا جیٚ دەهیلیت و، لە ناخماندا پریشکیکی توورەبوون دادەگیرسینیت و لە ئاکامی کۆبوونەوەی ئەو هەموو پریشکەشدا، ئاگریکی گەورە هەلدەگیرسیت.. سی سالٚ نووسینی شیعری خۆشەویستی بەس نییە بۆ گۆرینی لۆژیکی شارەکانی مس و خویٚ.. بەلاٚم لەگەلٚ ئەوەشدا، وا هەست دەکەم ئەو نەخشەی خۆشەویستییەی من کیشاومە، بۆتە نەخشەیەکی رەسمیی ناو قوتابخانەکانی نیشتمانی عەرەب..

***چۆن بۆ شاعیر دەلویت کە لەیەك کاتدا، بەهەردوو ئاراستەی ژن و شۆرشدا کاربکات؟**

–ئیوە خۆشەویستی لە کونی دەرزییەکدا توونده دەکەن و. ئەوەتان لەبیر دەچیت کە شۆرشگیری بزورگ، هەر دەبیت عاشقیکی بزورگ بیت.. ئەوەی ژنیکی خۆش بویت، نیشتمانیکی خۆش دەویت و.. ئەوەی روخساریکی جوانی خۆش بویت، جیهانی خۆش دەویت..

ئەز ناتوانم، خەباتگیریك لە شیوەی بزماریك یاخود بەردیکدا وینا بکەم، وەك چۆن ناشتوانم عاشقیك بەبیٚ خەمی شۆرشگیرانە وینا بکەم..

گرفتەکە لەوەدایە، فەشەل و گرێ جنسییەکانمان وایان لیکردووین کە نەتوانین خۆشەویستی بەبێ ژن و جوگرافیای جەستەی ژن، وینا بکەین.. لەو باوەرەدام ئەمە دیاریکردنیکی ساویلکانەی خۆشەویستی بیت.. ئەو کاتەی ئەز شیعرم بۆ ژن نووسی، مەبەستم نەبوو پەیماننامەیەکی ئەبەدیی لەگەڵ جەستەیدا ئیمزا بکەم تا بەپێی ئەو پەیماننامەیە هەر شیعریك بۆ ئەو و بە بالأی ئەودا نەبیت، نەیلیم.. لای من خۆشەویستی ئاویزانبوونی کەون و، ئاویزانبوونی مرۆڤە.. نیشتمانیش، لە قۆناغیك لە قۆناغەکاندا دەشیت ببیتە ئەو عەشیقەیەی جوانترینی هەموو عەشیقەکان بیت..

***تۆ بانگەشەت بۆ ئازادیی ژن کردووەو بەردەوامیش بانگەشە دەکەیت..بلێی ئەم بانگەشەکردنە ژنانی نزیك بەخۆشت بگریتەوە، بۆ نموونە وەك کچەکەت، یان خوشکەکەت؟**

–بە بێ هیچ دوودلییەك..

ئەز کاتیك خۆر بە دەستەکانم هەلدەگرم، بۆ ئەوەیە دنیای پێ رۆشن بکەمەوەو.. لەوەشدا مالەکەی خۆم نابویرم..

بێ ماناترین بانگەشە بۆ ئازادیی ئەوەیە کە ببیتە شمەکیك بۆ هەناردەی دەرەکی (تصدیر خارجی) و هیچی تر.. من لە بیرو کردەوەکانمدا، چیرۆکەکەی دکتۆر جایکڵ و میستەر هاید پراکتیزە ناکەم.. بەلکو بەر لەوەی ئاگر لە کراسی کەسانی تر بەردەم، لە کراسی خۆمی بەرئەدەم..

*تــــۆ شـــاعیریکیت، بابـــەتی ســـەرەکیی شـــیعرەکانی، خۆشەویستییە. بـەڵام ئـەم خۆشەویستیە، خەریکـە دەبیتــە ئــەو خۆشەویستییە مادییەی کە پەیوەندییەکەی تووندوتۆلی بـە ژیـانی رۆژانەوە هەیە.. چەمك و تیگەیشتنی تۆ بۆ خۆشەویستی چییە؟

-خۆشەویستی، کشانی بوونەوەرەکانـە بەرەو یـەکتری و زیـاتر لیـك نزیکبوونەوەیانــە لــە یــەکتری بــە مەبەســتی یەکگرتن و فرەبوون..

هەموو بوونـەوەرەکان لـە سـای پالنـەری عیشـقدا بـەرەو یــەکتر دەکشــین و مــەحکومن بـــە ئەرکــە بایۆلۆژیــایی و کیمیاییـەکانیان نـەك بـە بـیرورا میتافیزیکییـەکانیان، چونکـە میتافیزیکا مندالّ ناخاتەوە..

ئەگـــەر قەدیســـــەکان و، تۆباوییـــــەکان و، شـــاعیران و، پاکیزەییـەکان و، ئەوانـەش لـە رووی جنسییەوە بـیّ توانـان؛ هیندە بەتواناو دەسترەنگین بن کـە بتوانن شیرینی خـەون و، جوانیـی خـەیالکردن، بەسـەر جەسـتەی خۆیـان و جەسـتەی خۆشەویســتەکانیاندا بــپرژینن، ئــەوا کــار ئاســانییو بــوار رەخسـاندنیان بـۆ دەکـەین لـە پینـاوی ئـەوەی شـاکارەکانی شیعرو رۆمان و مۆسیقاو شیوەکاریمان پیّ ببەخشن..

بــەڵام کردنــە ژوورەوەی شــیعر بــۆ نـــاو (کــەرەنتینا)و، دابرکردنـــی عاشـــقان لـــە یـــەکتری و، پاکژکردنـــەوەیان لـــە ئارەزووەکـانی بەشـەرو، لـە شـــەهوەتەکانی بەشــەر.. ئەمـەیان جۆریکـە لـە خەتەنـەکردنی زۆرەو ملـی و.. مەلەکردنـە لـە دژو پیچەوانەی ئاراستەی هیزی راکیشانی زەوی..

شانۆی راستەقینەی خۆشەویستی، ژیانی رۆژانەیە، گازینۆو، باخچەی گشتی و، شاخ و کیلگەو، سینەماو شانۆکانە..

خۆشەویستی، لە کووچەو کۆلانە تەنگەبەرەکاندا دەخەویت.. لەبەر باراندا تەر دەبیت.. لە بەردەم کوشکی رۆژنامەفرۆشاندا رادەوەستیت.. قاوەی ئیکسیبەرو بەرسۆ دەخواتەوە.. هەموو جۆرە جگەرەیەك دەکیشیت.. سواری شەمەندەفەرەکان دەبیت و.. لە هۆلی ترانزیتی فرۆکەخانەکاندا چاوەروان دەبیت.. دەچیتە ریستۆرانەکان و هیچیش ناخوات.. رۆژانە هەموو رۆژنامەکان دەکریت و کەچی لە هیچیش تیناگات.. نمایشە شانۆییەکان دەبینیت و کەچی هیچیش نابینیت..

من، لە بارەی ئەو جۆرە خۆشەویستییەی سەرەوە، دەنووسم..

***شیعری تۆ پرە لە وینەی هەستیارانە (الحسی)، تەنانەت خوینەر خەریکە دەست دەخاتە سەر دەستی ئەو ئافرەتەی کە وەسفی دەکەیت.. ئایا واقعیەت وا لە شیعر دەکات، شیعریکی هەژار بیت یاخود دەولەمەندی دەکات؟**

—ئەگەر خوینەر بتوانیت دەست بخاتە سەر دەستی ئەو ئافرەتەی کە ئەز لە بارەیەوە دەنووسم، یاخود بتوانیت یاری بە پرچە قەرەجییەکەی بکات، ئەوا پیویستە سوپاسم بکات بۆ ئەو نیعمەتەی کە باراندوومە بەسەریا..

هــەرگێرزیش ئــەوەم بــەلاوە گرنــگ نـــەبووە، لـــە بـــارەی خۆشەویســـتییەکەوە بنووســـم کـــە نـــەمبینیوەو (شـــەرەفی ناسینیم) پێ نەبراوە..

ئـەز، هەســت و گۆشــی خــۆم لــە ولاّتــی تــرو، لــە ئــەدەبی ولاّتانی ترەوە ناهێنم.. دەشێت (چاوەکـانی ئیلـزا)ی ئاراگۆن قەسیدەیەکی جوان بێت.. بەڵام قەسیدەی (عیـون المـها بـین الرصافه و الجسر)یش هـەر جوانـە، چونکـە لـەمیاندا، شـەوو، کل و ، بۆنی تیژی قاوەو، مێـژووی هـەموو پیاوانی قەبیلە.. خۆیان حەشار داوە..[٤]

چاوانی عـەرەبی، هێنـدەم سـیحر پێدەبەخشـن کـە بەشـم بکات و.. بە شەوقێکی وەها ئاورشێنم دەکەن کە بەردەوامیی دایالۆگم لەگەڵ مێژوو و، لەگەڵ زەمیندا بۆ دەستەبەر بکـەن.. تاقە بابەتی عیشقی من، ژنی عەرەبە.. ئەز لە شیعرمدا مامەلە لەگەڵ ژنانی ئەستێرەکانی تردا ناکەم.. لەبەر سادەترین هۆ، ئــەویش ئەوەیــە، نایانناســـم و.. لـــە هیـــچ ریســـتۆرانتێکی بـــەیرووتدا شـــیوم لـــە گـــەلدا نـــەکردوون.. ژن لـــەلای مـــن پێکهاتەیەکی زەینیی نییەو، بیرۆکەیەکی رووت نییە تاکو لە دووتوێی کتێبەکاندا. بیخوێنمەوەو، هەروەها میوەیەك نییـە لە بیستانەکانی خورافەتدا.. ژن، روخساری دووەمـی مـانگ نییە، بەلکو مانگ خۆیەتی.. وێنەی دەریا نییە لە تابلۆیـەکی زەیتییـدا، بـەلکو خــۆی دەریایـــە.. فریشـــتەیەك نییـــە لـــە

---

[٤] ئەو دیرەی سەرەوەم، بۆیە نەکردە کـوردی، چونکـە بـە عەرەبییەکـەی زیاتر ناسراوو ئاشکرایە لای هەموان– وەرگێر.

فریشتەکانی نێو ئەفسانەکان، بەڵکو خۆی فریشتەیەکی ڕاستەقینەی مۆدێرنەو، کاوبۆی دەپۆشێت و، لەگەڵ مۆسیقای دیسکۆدا سەما دەکات و، ئوتومبیلی سەقفکراوە دەئاژوێت..

ئەز، (ژن)ەکانی ناو شیعرم لە ڕۆمان و فیلمە ئەمریکیو ئیتالی و فەرەنسییەکانەوە ناخوازم.. ڕەنگە کەسی تری غەیری من بتوانن (بە چاویلکەوە) خۆشەویستی بکەن و بە چاویلکەشەوە شیعر بنووسن..

بەڵام ئەز بە کاڵای تەواوی مەیدانەوە دەچمە نێو خۆشەویستیەوە.. سا ئیتر یان سەردەکەوم.. یاخود دەچمەوە بەر بارەگای خودا..

پێشتریش ئەوەم وتووە؛ کەسێك ناتوانێت لە بارەی دەریاوە بدوێت ئەگەر تیایدا غەرق نەبووبێت و، لە بارەی ئاگرەوە بدوێت ئەگەر لە ناویدا نەسووتێو، لە بارەی عیشقیشەوە بدوێت ئەگەر عاشقانە شامەرگ نەبووبێت..!

بۆیە نووسین لە بارەی ژنێکەوە کە نایناسین، ئەوە بۆ خۆی ساختەکارییەکە کاغەز بەرگەی ناگرێت و، درۆیەکیشە، یاسا سزای بۆ داناوە..

***ئایا تێڕوانینت لە ئێستادا بۆ ژنی ئەمرۆکەی عەرەب، هەمان تێڕوانینی پێش چارەکە سەدەیەکە بۆی؟**

–ژنی عەرەب گۆڕاوەو.. منیشی لەگەڵ خۆیدا گۆڕیوە.. ئەو زیرەکترە لە جاران و خۆشەویستیی ئەزیش بۆی

شارستانیتر بووه.. ژن له شه‌رابدانه (قاروره)كه‌ی خۆی هاتۆته ده‌رێو، ئه‌زیش له ده‌شته‌كیتی‌ی خۆم ده‌رچووم.. گرنگ ئه‌وه‌یه ئه‌ز بگۆریم.. پیاو بگۆریت..

ژنیش رووه‌كه‌ی تری منه..

ئه‌گه‌ر چه‌شنی گولیك مامه‌له‌ی له‌ته‌كدا بكه‌م، ئه‌وا بۆنه‌كه‌ی خۆیم پیده‌به‌خشیت.. خۆ ئه‌گه‌ر وه‌ك قوربانییه‌ك مامه‌له‌ی له‌ته‌كدا بكه‌م، ئه‌وا خوینه‌كه‌ی ده‌رژیته سه‌ر كراسه‌كه‌م و.. ئه‌گه‌ریش وه‌ك كه‌نیزه‌كیك مامه‌له‌م له ته‌كدا كرد، ئه‌وا تووشی دارمان ده‌بیت و ئه‌زیش به‌هۆیه‌وه داده‌رمینیت..

به بێ بوونی پیاویكی ئازاد.. ژنیك نییه ئازاد بیت..

***چۆن (به شۆرگیركردنی ژن) وینا ده‌كه‌یت و.. له كویوه ده‌ست پیده‌كات؟**

–سه‌ره‌تا به شۆردنه‌وه‌ی ده‌ماغی پیاوی عه‌ره‌ب ده‌ستپیده‌كات له هه‌موو ئه‌و بیروراپانه‌ی كه به دریژایی سه‌رده‌مه‌كانی (زینده به‌چالكردن) و داگیركاریی‌و، راو وشكارو، چه‌ته‌گه‌ریتیی كه‌له‌كه بوون.

دواتر ئازادكردنی عه‌قلی ژن له‌و خه‌ونانه‌ی كه تیایاندا وه‌ك بووكه‌لانیكی سیرامیك، بێ جووله‌و ده‌سته‌و ئه‌ژنۆ داده‌نیشیت و چاوه‌رێی كه‌سیك ده‌كات كه بیكریت..

داواكراو، شۆرشیكه به دوو قۆناغ: قۆناغی یه‌كه‌میان، ده‌بیت ئاراسته‌ی پیاو بكریت، بۆ ئه‌م مه‌به‌سته‌ش پیویسته

پەیامی ئەم قۆناغە دراندن و لەت و پەتکردنی ئەو قەوالە میژووییەی (تاپۆکردنە) بیت کە پیاو لە قاسە ئاسنینەکەی خۆیدا هەلی گرتووەو، بەپیی ئەو قەوالەیەش هەموو مافەکانی خۆی دەرهەق بە ژن؛ هەر لە کرین و فرۆشتن و.. رەهن کردن و.. دەست بەسەرکردن.. تاکو دەگاتە جیٚهیشتن و تەلاقدان، پیادە دەکات..

قۆناغی دووەمیشیان؛ دەبیت ئاراستەی مالی زیندان ئاسای ژن بکریت و دەست بگیریت بەسەر شووشە عەترو کلو کلدان و، بۆیەو بربەندی نینۆك و، مقەست و، دەرزیی دەمبوس و، سووراوی لیوو، ستیانی تەلدارو، ئەنگوستیلەو، گوارەو، بازنگ و سەرجەم ئەو (کەرەسەی ئیش)ەی کە ژن بۆ هەلکوتانە سەر پیاوو بە بارمتەگرتنی چ وەك دیل و.. چ وەك میرد.. بەکاریان دەهینیت.

***هەندیٚ کەس گومانی ئەوە دەوروژینن کە شیعری تۆ بانگەشەیەکی راشکاوە بۆ وردوخاشکردنی ئەو کەلە پوورە ئەخلاقییەی کە لە رۆژهەلاتدا باوە.. وەلامت بۆ ئەم تۆمەتە چییە؟**

-ئەگەر مەبەستت لە کەلەپووری ئەخلاقیی باوی رۆژهەلات، مافی پیاو بیت لە (کرۆژتنی) ئیسکی ژن و، بەکارهینانی جەستەی وەك مەزرەعەیەك کە هەر کاتیك بیەویت بیکیلیٚ و دواتریش هەر کاتیك بیەویت بەروبوومەکەی بدووریتەوە.. ئەگەر وابیت، ئەوا ئەز بەختەوەرم بەو تۆمەتەی کە دراوەتە پالم..

ئەگــەر تۆمــەتبارکردنم لـــەوەوە هـــاتبێت کـــە داوای پراکتــیزەکردنی یاســای (دەرەبــەگیتی‌ی ژن) بەســەر پیــاوو دەست بەســـەرداگرتنی ژنــە زیادەکــانی دەکــەم، وەك چــۆن یاســای ریفۆرمــی کشــتوکالیی، زەوی زیــادە لــە دەرەبـــەگ دەسەنیتەوە.. ئەوا من بەختەوەرم بەو تۆمەتبارکردنە..

خۆ ئەگەر تۆمەتبار کردنەکەشم لەوەوە هاتبێت کە ئـەز بانگەشەی ئەوەم کردبێت کە مامەلەکردن لەگەڵ مێینـەدا لـەو روانگەیەوە بێت کـە مێنیـە؛ رۆح و.. کەرامـەت و.. بەهایـە.. نـەك ئـەو قوربانییـەی هـەناوی هـەلکۆلین و، لـەژێر پـەردەی (ناموس پەرستیدا) گۆشاوگۆش سەری ببرین.. ئەوا ئەز بەو تۆمەتبارکردنە خۆشنوودم..

من روخساری ئەوانە چاك دەناسمەوە کەدادگاییم دەکەن و، ناوی یەك بە یەکیشیان دەزانم.. ئەوانە، ئەو پیاوانەن کە شانیان داداوەتە سەر مێژوو، ئەوانەی لە کـەوتن و نـەمانی دەستکەوتە زەمەنییەکانیان و، لە بەرپا بوونی شۆرشێك لەناو زیندانی ژناندا، دەترسین و.. سڵ لەوە دەکەنـەوە ژن داوایـان لێبکات بچنــە ژێـر چـەتری گوێرایەلییانـەوە..! ئەوانـە؛ ئـەو پیاوانەن لەوە دەترسن کە ژن شوو بەچوار پیاو بکات، وەك چۆن ئەوان چوار ژن دەهێنن.. هەروەها لەوەش دەترسن ژنـی عەرەب یاسای (ددانێك بە ددانێك و، چاوێك بە چاوێك) یان بەسەردا پراکتیزە بکەن و بەوەش بێ‌چاوو، بێ‌ددان بن.[٥]

---

[٥] ئەم یاسایە لەکاتی خۆیدا حامورابی دایناوە، ناوەرۆکەکەش ئەوەیە کە هەرکەس چاوی کەسێکی تر کوێر بکات، دەبێ چاوی کوێر بکرێتەوە یان

پێویستە بەزوویی دەستبەرداری ئەوە بین کە (جەستەی ژن)مان کردۆتە پێوەری ئەخلاقیی شەهامەت و شەرەفمان..! لێرەشەوە پێویستە بەرپرسیاریتیی ئەخلاقیی، بەشێوەیەکی یەکسان دابەش بکرێتە سەر جەستەی پیاوو ژن پێکەوە.. عەدالەت لەوەدا نییە کە جەستەی نێرینە گولباران و، جەستەی مێینەش چەقۆو تیرباران بکەین.. ئەم حوکمە قەرەقووشییە لەسەرەتاوە بۆ کۆتایی، حوکمێکی رەتکراوەیە.

***ئایا لە ژیانی تایبەتی خۆتدا، بەهەمان ئەو ناسکی و شاعیریتییە مامەلە لەگەڵ ژندا دەکەیت کە لە قەسیدەکانتدا، مامەلەی لەگەلدا دەکەیت؟**

—لە هەموو شیعرەکانمدا نەرم و نیان نەبووم لەگەڵ ژندا.. لەگەڵ هەندیك ژن، نەرم و نیان بووم و، لەگەڵ هەندیکیشاندا پیاوێکی کیویی بووم.. لە ژیانیشمداو هەر بەو جۆرەو لەگەڵ هەر ژنەو بەشێوازێك مامەلە دەکەم کە لەگەڵ جۆری (نەوعی) ئەو ژنەدا بگونجێ کە پێی دەگەم.. ماقولیش نییە کە هەلویستەکانم هەموویان یەك جۆر هەلویست بن بەرامبەر سەرجەمی ژنان..

ئەز، نە کۆمەلەیەکی خێرخوازییم و، نەش خاوەنی ئارایشتگای ژنانم تاکو پیشەکەم ئەوەم بەسەردا بسەپێنێت

کەسێ ددانی کەسێکی تر بشکێنێ، دەبێ ددانی بشکێندرێتەوە—وەرگێر.

کـه بـەدەم هـەموو ئـەو ژنانـەوە پێبکـەنم کـە دێنــە ســالۆنی ئارایشتگەکەم.

شاعیر، بوونەوەرێکی ڕۆشناوەرو، قەددیس و، سۆپەرمان نییە.. بەلکو مرۆڤێکە وەك سەرجەم مرۆڤەکانی تر؛ هەندێ جار ڕازییەو، هەندێ جاری تریش توورە دەبێت و، هەڵدەچێت و، لێبوردنی هەیەو، شێتگیریش دەبێت.. لەو حاڵەتانەش کە (ئەعصابی) دەسووتێنرێت[٦] هەرچییەکی بکەوێتە بەردەست ئەیدۆڕێنێت، لەوانەش وێنەو نامە پیرۆزەکانی خۆشەویستەکەشی.. ڕەنگە کەسانێکی کەم لە ئەهلی شارەزا ئەوە بزانن کە شەڕو ناکۆکی لەگەڵ ژندا وەك خوێی چێشت وایەو، سەرچاوەیەکە لە گرنگترین سەرچاوەکانی شیعر..

لە کاتێکدا ئاشتی و ئاشت بوونەوە لەگەڵ ژندا دەبێتە مایەی خستنەوەی منداڵ.. بەڵام شیعر ناخاتەوە..

***بەو پێیەی تۆ کوچکەیەکیت لە کوچکەکانی خۆشەویستی.. ئایا باوەڕ بە عیشقی ئاراگۆن بۆ ئیلزا تریۆلی دەهێنیت؟**

ئایا هەتا ئێستاش ئەم دیمەنانەی عیشق لە بەردەم کارەساتەکانی کوشتن و، هەژاری و، کلۆلی و برسێتیدا.. بەتایبەتیش لە جیهانی سێیەمدا، مایەی بڕوا پێهێنانن؟

-.. ئەی بۆچی بڕوا نەکەم؟

---

[٦] واتا ئەوپەڕی توورەی دەکەن- وەرگێر.

خۆشەویستی لە روانگەی منەوە، قەرەبووکردنەوەی عادیلانەیە لە بەرامبەر سەرجەم رەفتاری دزیوو خراپەکارییو تاوانەکانی ئەم دنیایەدا..

تەقینەوەی بۆمبیک هەرگیز پشکوتنی گولە مینایەك ناسریتەوە.. هەروەك چۆن وەشاندنی خەنجەریك، ماچیم ناسریتەوەو، میشیك جیگە بە پەپوولەیەك لەق ناکات و.. فرۆکەکانی جۆری F15 و F16 ریّ لە هاتنە دنیای مندالآن ناگرن و.. زیندانەکانیش، ئازادی لەناو نابەن..

رەفتارە نامرۆییەکان بەتەنها لە جیهانی سییەمدا روو نادەن.. بەلکو لەهەموو جییەکدا هەن و.. دەشیت ئیمە لەم دەڤەرەدا، حالمان لە خەلکی تر چاکتر بیت.. چونکە هۆرمۆنەکانی فرمیسك و شیعر هیشتاکە لەلای ئیمە لەکاردان.. –سوپاس بۆخوا– کە هیشتاکە ئیمە توانای عیشقکردنمان هەیە.. راستە ئیمە لەناو برسیتی و تینویتی و سەرکوتکردن و شکستدا بەردەوام دەمرین و، لە سەرەتای هەر هەفتەیەکدا ئەوان فرۆکەکانیان دەنیرنە سەرمان تاکو دەواری (لەیلا) و (قەیس) بۆردوومان بکەن، بۆ ئەوەی نەهیلن باسی شەوق بکەن و.. شیعرو مندالّ بخەنەوە..

بەلاّم ویرای بۆردوومانی فرۆکەکان، هیشتا مەجنونی لەیلا سەلامەتەو، لەیلاش دوای نوستنی باوکی، بەردەوام پیشوازی لە مەجنون دەکات..

***تۆ پشتیوان و داکۆکیکار بوویت لە ژن.. لەو بروایەدایت کە شیعرەکانت یارمەتیدەر بوون بۆ رزگارکردنی (ژن) لە ستەم و زۆر؟**

–شیعر وەك پەنسلینی زەیتی، کاریگەرییەکەی هیواش و لەسەر خۆیە.. نەك تیمیکی پەرەشووتەوان بیت و شەبەیخوون دابەزیتە سەر فرۆکەخانەیەك و لە ماوەی نیو سەعاتدا داگیری بکات..

رزگارکردنی ژن، وەك رزگارکردنی فەلەستین وایە.. بە پارانەوەو نزاو نەزرکردن نایەتە دی.. بەلکو پێویستی بە بیست تیمی گیانبەخشی ژنان هەیە.. بیگومان یەکەمین نیشانەی ستراتیژییش پیاوەو[7] هەتاکو پیاو لە گریکانی دەسەلاتداریتی و، خۆپەرستی و، نەرجسییەت رزگار نەکریت و، هەتا نینۆکە تیژەکانی نەقرتینرین و، هەتا دەماغی پیاو لە گۆتاوەرۆ داگیرکردن و تالانکردن و دەستبەسەردا گرتنی کەنیزەکەکان دانەشۆردریت، ئەوا چ ریگایەك بۆ گەران بەدووی رزگارکردنی ژندا بەدی ناکریت.. ریژەی سێ لەسەر چواری پیاوانمان ئەندامن لە یانەکەی (ابو زید الهلالی)دا.[8] هەتاکو یاداشتی گرتنی (مذکرة توقیف)ی سەرجەم ئەندامانی ئەم یانەیە دەرنەکریت و، یانەکە خۆشی بە مۆمی سوور مۆر نەکریت.. ئەوا (ابو زید الهلالی) بەردەوام بەخۆی و تەورداس و شەروالەکەیەوە کوچە بە کوچەی ولات دەگەریت بۆ ئەوەی سەری هەر کچە قوتابییەك کە کاوبۆی لەپیدەکات، بپەرینیت..

---

[7] مەبەستی لە نیشانە لیرەدا، نیشانەیە بۆ پیکان (هدف للاصابە) – وەرگیر.

[8] دیارە نزار ئەم ناوەی وەك ئاماژە بۆ پیاوسالاری بەکارهیناوە– وەرگیر.

لە سیستمی پاش و پیشخستنی ئەرکە پیویستەکاندا، رزگارکردنی پیاو بە پلەی یەکەم دیت و.. ئەز هەتاکو ئیستاش باوەرم بەو ریسا گشتگیرییە هەیە کە دەلیت:

"پیاویکی ئازادم بدەریٚ و.. ژنیکی ئازاد ببە".

***وەك شارەزایەك لە خۆشەویستیدا، ئایا راستە ئەوکاتەی پیاو، چەند ژنیك دەبنە هاوریٚی، زیاتر هەست بە کەم توانایی خۆی دەکات لە هەلبژاردنی یەکیکیاندا؟**

–لە جەنگی جیهانیی دووەمدا، سوپای ئەلەمانی هەموو ئەوروپای داگیرکردو، هیچ شوینیکیشی تیایدا قۆرخ نەکرد.. زۆربوونی ژن لە ژیانی پیاویکدا وەك ئەو وردەوالە فرۆشەی لیدەکات کە لەناو ئەو هەموو وردەوالەیەدا وردو درشتی شمەکەکان لیك جیانەکاتەوە.. هەندیٚ جاریش ئەو کاریگەرییەی کە (یەك ژن) دەیکاتە سەر پیاویك، هەرچی بوومەلەرزە هەیە وەها کاریگەریەك ناکەنە سەر تویژالی گۆی زەوی.. هەروەك چۆن پیاویکی ساغلەمیش ناتوانیت دە کراس لەبەر بکات، ئاواش لە توانایدا نییە کە دە ژن پیکەوە بکاتە بەرخۆی.. چونکە ئەو کۆگەرمییە (الحرارة الجماعیة) نابیتە مایەی خۆ گەرمکردنەوە. ئەو پیاوەشی پیت دەلیت: دوینیٚ شەو لەگەل دە ژندا بووم.. ئەوە بزانە لەگەل هیچ ژنیکدا نەبووەو.. بە تاقی تەنیا لە پیخەفەکەی خۆیدا نووستووە..

*بەوە تاوانبارت دەکـەن کـە لـە شیعرەکانتدا وەهـا مامەڵـەت لەگەڵ ژندا کردووە کە شمەك یان کەل و پـەلیکی تـری تەواوکـەری دیکۆرەکانی شەوو، ماڵ و پیخەفە.. رای تۆ چییە؟

-(شەهریاریەتی) هەرگیز پیشەی من نەبووە.. شیعرم ئەو تەختـەی شـانۆیە بـووە کـە هـەزاران نموونـەی بەشـەریی جوولەی خۆیان لەسەر کردووە.. لەو هەزارانەش پیاو و ژنـی چاکیـان تیدابـوون و، هاوزەمـان پیـاووژنی خراپیشیان تیدا بوون..

ئەو ژن و پیاوانەی ئەز لـە بارەیانـەوەم نوسـیوە، شـتاقیان لە داهینان و دروستکردنی خۆم نەبوون.. ئەوەی لەبەردەستی مندا بووە، جیهانی یـان دنیـای عـەرەب بـوو، ئـەو دنیایـەی دەرەبـەگی ئـابووری و، جنسـی و، سیاسـیو، هـەروەها خۆرافـات و، سـیحرو، جادووگـەرییو، ئەسـتیرەوانییو، پزیشکەوانیی عەرەب، کۆنترۆلیـان کردبوو. کاتیکیش باسـی ئـەو (دەرەبەگیتییـە جنسی)یـەم لـە شـیعردا کـرد کـە پیـاوی عەرەب پیادەی دەکات، وەك لە قەسیدەکانم (ژنیکی سك پڕ) و دەزوولـە خوینـەکانی برینیکـی هـەوکردوو) و.. (دەنگـێ لــە حەریمەوە) و (ڕۆژانەی ژنیکی بێ موبالات)..ئەوکات ئـەوە لـە زەینمدا بوو کە ئـەم دیاردەیـە ریسـوا بکـەم و پـەردەی لـە ڕوو هەلبمالم.. کەچی هەتا خاوەن ماڵ دزی گرت، دز خاوەن مالی گرت!! چونکە ئەوکاتـەی لـە قەسـیدەکانمدا دەسـتم بـۆ ئـەو دیاردانەی لادان (الانحراف) برد کە باسم کردن، لـە دارشتنی رسـتەکان و دەربڕینـە شـیعرییەکاندا، شـیوازی قسـەکەرم

بـەکارهیناوە (واتــا شــاعیر رانــاوی کەســی یەکــەمی تــاکی بــەکارهیناوە– وەرگــیر)، چونکــە ئــەم شــیوازە لای مــن، شـیوازیکی زیـاتر درامییـە.. کـەچی خـەلکی، لـە ئـەنجامی خویندنـەوەی خیراو سـەرپییانەدا، خۆیـان لـە پیداویسـتیو بنەماکانی پرۆسەی نووسینی شیعر نـەبان کـردووەو.. وەکـی تـر لـە دژی مـن رژاونەتـە سـەر شـەقامەکانی قسـەو قسـەلۆکو خۆپیشاندان دەکەن..

قەسیدەی شـیعر، تۆمـاریک نیـە بـۆ دادوەریو، هـەروەها لائیحەیەکی تۆمەتبارکردن نییە، ئاراستەی شاعیری بکەین.. چونکــە شــاعیر؛ شــایەتی ســـەردەمەکەی خۆیـــەتیو.. بەرپرسیارە لە تاوان و بیشەرەفییەکانی ئەم سەردەمە..

*تـاوانبـارت دەکەن بەوەی: هـەندیك جـار داکۆکـی لـە ئـافرەت دەکەیت و بـانگەشەی ئازادی ئەو دەکەیت.. کـەچی هـەندیك جـاری تر هەلویستی هاوچەشنی هەلویستی (هـارون الرشـید) و (ابـو زیـد لهلالی)ت بەرامبەری هەیە.. هەروەك لە قەسیدەی (خۆشەویســتی و پەترۆل)دا دەلییت:

کەی تیدەگەیت؟
ئاخر گەورەم کەی تیدەکەیت
کە من عەشیقەیەك نیم وەك عەشیقەکانی ترت؟
ژمارەیەکیش نیم لەو ژمارانەی بە تۆمارەکانتا رەت دەبن؟
ژنیکـی داگــیرکراوی تــر نیــم بخریمــە ســەر ژنــە داگــیر کراوەکانی ترت..

کەی تیدەگەیت؟
هەروەها لە قەسیدەی (رەسمکردن بە وشەکان)دا دەلییت:
جانتاکانم لە سەفەری دوورو دریژدا ماندوو بوون..
خۆشم لە ئەسپەکەم، لە شەرەکانم ماندووبووم
مەمکیکی رەش، یاخود سپی نەمایەوە
ئالأکانم لە زەوییەکەی نەچەقینم..
گۆشەیەك لە جەستەی چ شۆخیکدا نەمایەوە
گالیسکەکانم بەسەریا تینەپەرن
عەبایەکم لە پیستی ژنان کردو
چەندین ئەهرامیشم لەگۆی مەمکان دروست کرد..
—ئیوە بۆچی شیعر لنگەوقووچ دەخویننەوە؟
قەسیدەی یەکەمیانم، خانمەکەم[٩]، لوتکەی ئەو قەسیدانەمە کە بۆ داکۆکیکردن لە ئافرەت نووسیومن. ئەو قەسیدەیە بە زمانی ژنیکەوە کە سەر بە چینی ناوەندە لە دژی هارونە رەشیدەکانی پەترۆل (نەوت) نووسراوە.. قەسیدەکەم لە سالأنی پەنجاکاندا نووسیوەو هەر رۆژیکیش کە بەسەریا تیدەپەریت، ئامادەبوونیکی تازەی پیدەبەخشیت[١٠] و وای لیدەکات لەگەڵ واقیعی حالدا زیاتر بگونجیت، نەخوازەلا پاش ئەوەی ریکخراوی (ئۆپیك) نرخی

[٩] پیدەچیت ئەم پرسیارە خانمیك لە نزاری کردبیت لەکاتی چاوپیکەوتن و هەڤپەیڤینەکەدا— وەرگیر.

[١٠] واتا رۆژگار لەگەڵ تی پەرینیا ئامادەبوونی تازە بەو قەسیدەیە دەبەخشیت— وەرگیر.

نەوتی زیادکردو وای لیهات بەنرخی یەك بەرمیل نەوت، دە ژن بیتە کرین کە پیشتر یەك ژنی پیّ دەکررا!! سەبارەت بە قەسیدەی (رەسمکردن بە وشەکان)یش کە وەك نمونەیەك بۆ سادییەت و شەهریارییەتی من دەیهینیتەوە، لە بنەرەتدا ئەو قەسیدەیە لە دوو دیمەنی سەرەکی و تەواوکەری یەکتری پیك دین بەشیوەیەك جیانەکریتەوە لە یەکتری. دیمەنی یەکەمیان، دیمەنی داگیرکردنی جنسییەو، هی دووەمیشیان، دیمەنی دامرکانەوەو.. کەوتن و.. بیّهیواییە لە جنس..

بەلاّم چی لە دلّ و دەروونی نەخۆشەکان دەکەیت کە تەنها نیوەی یەکەمی قەسیدەکە دەخویننەوەو، ئیتر بە هەمان دەستووری (ولا تقربوا الصلاة)ەکە، نیوەکەی دووەمی دەسرنەوە.. لە کاتیکدا ئەم نیوەیەی دووەم بربرە پشت و تەوەرەی سەرەکیی قەسیدەکە پیك دەهینیت و، لەم قەسیدەیەشدا گەمەی روناکییم بەکارهیناوە[؟؟] وەك چۆن وینەکیش لە پیناو ئەوەی شۆك (صدمە)یەك لە بینینیدا دروست بکات، یاری بە هەردوو رەنگی رەش و سپی دەکات.. بەشی دووەمی قەسیدەکە دەلیت:

.. ئەمرۆش، وەك دز لەسەر پشتی کەشتییەکەم دادەنیشم،

بە دووی ریگەی دەربازبووندا دەگەریم

[؟؟] واتا وەك شیوازیکی هونەریی یاریی بە رووناکیی کردووە- وەرگیر

کلیلی حەریمەکە با ئەدەم..
کەچی لە سیبەرەکەدا جگە لە کاسە سەری مردووەکان
چی تر بەدی ناکەم..
کوان کەنیزەکەکان؟ کوان ژنە زۆرو زەوەندەکانم؟
کــوان ئــەو بخوردانــەی، بەرامــەیان بــە ژوورەکــانمدا پەرش دەبیت..
ئەورۆکە.. مەمکەکان تۆلەی خۆیان دەکەنەوەو
وەڵامی هەر زامیك، بەزامی تر ئەدەنەوە..
جنس ئەو مادە بیهۆشکەرە بوو تاقیم کردەوەو
کەچی نە کۆتایی بەخەمەکانم هینا، نە بەگرفتەکانم..
خۆشەویستیش؛ هەر هەمووی وەك یەکی لیهات
وەك لیکچوونی گەڵاکانی نیو دارستان..
د ەمی شیرینی تۆ، کیشەکەی من چارەسەر ناکات
کیشەی ئەز لە دەفتەرو لە مەرەکەبدانەکەمدایە..
هەموو ریگەکان لە بەردەممماندا داخراون و
فریاد رەسیشمان، لە (رەسمکردن بە وشەکان) دایە..

٢٣

*شیعری تۆ هەمیشە خەسلەتبەندە بەوەی کە سـنووردار نییـە.. لەبــەر ئــەوەی بەشــیوەیەکی رەهــاو بــێ هیــچ دیــاریکردنیکی چینـایەتیو.. بێ ئەوەی سەرنج بدەینە ئەوەی کـە ژنـانیکی عـەرەب

هەن ئازادن و.. تیاشیاندایە هەتا ئەوپەری بەرەڵایی ئازادە؛ تۆ داکۆکی لە ژنی رۆژهەڵات دەکەیت..

–هانام بە دەمت و خوا بکات وابیت کە تۆ دەیلێیت.. تۆ زیاد لە پێویست گەشبینیت.. ئەز بریارم داوە ئەو کەسە خەڵات بکەم کە ژنیکم پێ نیشان بدات عەقلی ئازاد بووبیت.. ئازادییەکی راستەقینە..

خانمەکەم! لەبەرکردنی کاوبۆی شین ئازادبوون نییەو.. لە ملکردنی زنجیرە مەعدەنییەکان ئازادبوون نییەو.. چوونە سینەما لە سەعات (سێ)وە بۆ (شەش)ی ئیوارەو.. ئاژوشتنی ئوتومبیل.. ئەمانە ئازادبوون نین.. تەنانەت چوونە زانکۆ، هیچی ئەوتۆی لەو خەسلەتانەی بیری ژنان کە ئیمە دەیزانین، نەگۆریوە.. کچیکی خویندکاری زانکۆ وەك نەنکی بیر دەکاتەوەو هەلس و کەوت دەکات و، شوو دەکات..

ئازادی، ئەو ئاگرەیە هیشتاکە چ ژنیکی عەرەب بە شیوەیەکی جددی پیی داخ نەبووە.. ئەو ژنەی باسی ئازادی دەکات، خودی خۆی پیادەی ناکات و.. ئەو ژنەشی پیادەی دەکات، قسە ناکات.. تۆ دەلییت، ئەز داکۆکی[١٢] لە ژن، بەشیوەیەکی رەها، دەکەم.. ئەو رەهاییە چییە باسی لیوە دەکەیت؟..

---

[١٢] واتا نزار قەببانی– وەرگیر.

ئایا پیت وایە ئەو کتیبەم (رۆژانەی ژنیکی بێ موبالات) قسەکردنیکی رەهایە لە بارەی ئازادییەوە..!

هەموو دنیا پیم دەلیت کە واقعیەتی من هەتا رادەی مردن واقعیەتیکی بریندارەو.. ئەو شاعیرەم خەون پلاو نیم و.. لە وەهمدا ناژیم..

لیرەوە، ئایا دەکرێ ئەوەت لی بخوازم کە جاریکی تر بمخوینیتەوە..

سەبارەت بە مەسەلەی چینایەتیش، لەو بروایەدا نیم کە چینایەتی مایەو بنەمای کلۆلیی و میحنەتباریی ژنی عەرەب بیت، چونکە ئەو زولمەی لە ژن دەکریت لە هەموو جیگایەکی نیشتماندا هەر یەك زولمە.. چەندین شازادە هەن، ئەو گەمارۆ ترسناکەی پیاو خستوویەتیە سەر بیرکردنەوەو هەلس و کەوت و خویندنەوەیان، هیچ شۆفیریکی تاکسی یان کریکاریکی ئاسایی ئەو گەمارۆیە بەسەر کچەکەیدا ناسەپینیت.. ئەوەی من سەرنجم دابیت ئەوەیە؛ رژیمە عەرەبیەکان، بەراسترەو و چەپرەویانەوە، هیچیان لە هەلویستی میژوویی و کلاسیکی خۆیان بەرامبەر ژن نەگۆریوە.. لیرەشەوە، سەرجەمی ئەو دروشمانەی کە بانگەشەی ئازادیی ژن دەکەن و ئەو رژیمانە بەریان کردۆتەوە، جگە لەوەی چەند دیکۆریکی شۆرشگیرانەن، چیی تر نین..

٢٤

***تۆ وتووتە:**

"ئازیزەکەم، وای لەم نیشتمانەی کە دەترسیت لەوەی جەستەی خۆی لە ئاوینەدا ببینیت، نەبادا ئیشتیهای بکات.. دەشترسیت لەوەی لە تەلەفۆندا گوێ بیستی دەنگی ئافرەتیك بیت، نەبادا دەستنویژەکەی بشکیت..".

لەم قسەیەدا، وەك بە ئاشکرا دیارە، جۆریك لە رەمزییەتی راستەوخۆ هەیە کە ئاماژە بۆ ناجۆرییەکانی واقیعی ئیمە دەکات.. پرسیار ئەوەیە؛ بۆچی (ژن)ت لەم لایەنەوە، کە لایەنیکی سیاسییە، بەکارهیناوە؟

-گیا لەسەر زمانم شین بوو[١٣] ئەوەندەم لە نووسینەکانمدا دووپات کردەوە کە لای من، ژن (پلاج)یکی سەر دەریا نییە تاکو لەسەر لمە ئالتوونییەکەی راکشیم.. بەلکو ئەو زەوییە شۆرشگیرەیە کە شۆرش و کۆدیتاکانمی تیدا تاقی دەکەمەوە.. بەڵام چبکەم ئەو (شالە سوورەی) بە شانمەوەیە، رێ بەخەلك نادات بروام پیبکەن.. هاوسەرەکەم هەمیشە پیم دەلیت ئەو شیعری خۆشەیستییەی ئەز دەینووسم، شیعریکی

---

[١٣] کورد دەلیت: زمانم سوا- وەرگیر.

سیاســـییه.. ســـەرەتا قەناعـــەتم بـــەو راڤـــەکردن و شییکردنەوەیەی هاوسەرەکەم نەبوو، تاکو تۆ ئەم پرسیارەت وروژاند کە پالپشتی بۆچوونەکەی ئەو دەکات..

دواتر بەرەبەرە، قەناعەتم بەوە پەیداکرد کە هەموو شتیك لە ژیانی ئیمەدا بۆتە سیاسەت.. لەوانەش خۆشەویستی و ئەو پەیوەندییە سۆزدارییانەی کە بە ژنەوە هەمانە..

لەمرۆکەدا، ئاسان نییە لە ژوانی دلدارەکەتدا فنجانیك قاوە بخۆیتەوە بێ ئەوەی جەستەی بەیرووت یان بۆمبی نیوترۆن نەکەویتە سەر رووی فنجانەکەت..

بە وشەیەکی رونتر، تازە بۆمان نالویت عیشقبازی لەگەڵ ژنیکدا بەبێ دەم بردن بۆ موفرەداتی سیاسی، بکەین..

ســـنورەکانی نیـــوان گـــوڵ و بۆمبـــا، نیـــوان گۆرانیـــی خۆشەویســـتی و بەیاننامەیـــەکی سیاســـی، لـــە هیکـــرا هەلوەشاونەتەوە..

٢٥

* پەیوەندی نیوان شەکلی فیزیۆلۆژی دەرەوەی شـاعیرو، شـەکلی قەسیدەکانی چییەو.. سەبارەت بـە خـودی خۆشـت؛ ئایـا لـەو بروایەدایت کـە شـەکلی دەرەوەی جەسـتەت رۆلـی هـەبووە لـە بـە جەماوەرییوونی شیعرەکانت و تامەزرۆیی خەلك بـۆ گویگرتـن لیـت؟ ئـەو ئامـاژەیـە کامەیـە کـە بـە شـیعرەکانتی ئـەدەیت و.. ئـەو ئاماژەیەش چییە کە ئەیدەیتە شەکلی خۆت..؟

–ئەمە پرسیاریکە، بەدیی‌و زەکاوەت و ئاژاوەی تیدایە.. بـــەلاّم لەگـــەلّ ئەوەشـــدا بـــە هیمنیـــی و بابەتییانـــە وەلاّمی ئەدەمەوە..

لەهــەر دەولــەتیکدا، کــاتیك وەزارەتـــی دەرەوەی ئـــەو دەولەتــە، ئاگادارییــەك لــە بــارەی وەرگرتــن و هــەلبژاردنی پۆســـتی دیپلۆماتەکانـــەوە بـــلاّو دەکاتـــەوە، یەکـــەمین تاقیکردنەوە بۆ ئەوانەی داخوازیی خۆیان بۆ وەرگرتن لـەو پۆستەدا پیشکەش دەکەن، تاقیکردنەوەی قەدو بالاّیانە..

کاتیکیش کۆمپانیایەك لە کۆمپانیاکان، یاخود بانکیك لـە بانکەکان پیویستیان بە چەند پۆستیکی سکرتیری ژن هەیـە، یەکــەمین مــەرج کـــە پیـــش مــەرجی بــەکارهینانی خــیراو کورتبرییانەی ئامیری چاپکردنە، مەرجی شەنگ و شۆخییە..

ئەگـەر مـەرجی شـەنگ و شـۆخیی و قـەدوبالاّی جـوان، مەرجیکی داواکراو بیت لە پۆستەکانی بالیۆزو ژنە سکرتیرو میوان بەریخـەری نیـو فرۆکـەو هـەر بواریکـی تـری بوارەکـانی پەیوەندییـە گشـتیەکان، ئـەی بۆچـی ئـەو شــەنگیی و بــەژن جوانییـە سـەبارەت بـە شـاعیر نەبیتـە هۆکـاریکی گرنـگ لـە هۆکارەکانی سەرکەوتن و دەرکەوتنی..

کەواتە: هەرکەسیك کە پـەیامی بانگەشـەی خـەلك بۆ هـەر مەبەســتیکی مرۆیـــی دەگریتـــە ئەســـتۆ، وەك مژدەبـــەرو، پیغەمبەرو، وتاربیژو، پیاوی ئایینی‌و، مامۆستاو، سـەرکردە

سیاسییەکان.. مەرجە لانی کەمی شەنگیی جەستەیان تێدا بێت.. چونکە چاو[١٤] سەرەتای ڕێگەیە بۆ قەناعەت پێکردن..

ئەگەریش بشێت تەعبیرێکی تەکنەلۆژیی بەکاربهێنم، ئەوا دەلێم، شاعیری ئەمڕۆ، بە تەنها ئەوەی بەس نییە کە بەتەنها، دەنگێ بێت.. بەلکو پێویستە بە دەنگ و ڕەنگەوە بچێتە ماڵی خەلکەوە..

٢٦

خەسلەتەکانی ئەو ژنەی (خۆشت دەوێ) چین..؟

–من وابەستە نیم بەو سیفەت و خەسلەتە نێو دەولەتیانەی کە لە هەلبژاردنی شاجوانی دنیادا ڕەچاو دەکرێن.

دەشێت بە دیداری ڤینۆس بگەم.. بەلام خۆشم نەوێت و.. بەدیداری ئەفرۆدیت بگەم و.. بەلام خۆشم نەوێت. دەشێت بە دیداری هەریەك لە عەشتەروت.. یان ئیزیس.. یاخود نەفەرتیتی بگەم.. بەلام شتاقیانم خۆش نەوێت..

کاتێك ملیۆنان کەس بە میوانیی دەچنە سەردانی مۆزەخانەی لۆڤەرو لە بەردەم زەردەخەنەکەی (مۆنالیزا)دا تووشی تێرامان و سەرسوڕمان دەبن، کەچی ئەو زەردەخەنەیە

---

[١٤] بینین– وەرگێر.

لــەلای مــن زەردەخەنەیــەکی ســاردو ســرەو، بگــرە وەك زەردەخەنەیـەکی دروسـتکراو هاتۆتـە بـەرچاوم و، زیـاتر لــە هـی پیاوان دەچیت.. (تەنانەت هەیە دەلیت ئەو نموونەیەی کە لیۆنـاردۆ دافنشـی ئـەم زەردەخەنەیـەی لی وەرگرتـووە کـچ نەبووە، بەلکو کوریکی گەنج بووە..).

شـاجوانەکان ناچنـە بازنــەی خواسـت و بایــەخ پیدانــی منەوە، بەلکو من بەدووی ژنیکدا دەگەریم لە ئەهلی رەعیـەت کـە ببیتـە خۆشەویسـت و شـاژنم.. ژنیـك.. ئـەز بـە بسـت و سانتیمەتر ناپیوم، بەلکو بەو سووتان و تەقینەوانە دەیپیوم کە دەشیت لەهـەر چرکەیـەك لـە چرکـەکانی ژیـانمدا بـەرپایان بکـات.. ئــەو ژنــە کییــە؟ لــە کوییــە؟ لــەکام ئەسـتیرەوە دیتــە خــوارێ؟ بـەکام فرۆکـە دەگـات؟ لـە چ ئوتیلیــك دادەبــەزیت؟ بەسـەر کـام شۆسـتەدا رێ دەکـات؟ لـە چ دەرگایەکـەوە دیتـە ژورێو.. چەند چامەی شیعریی لەسەر کاغەزو پـەرەکانم جێ دەهیلیت؟.. راچیتـەی میینـەتیی، راچیتەیـەکی زۆر نهینییـەو لای عەتارو ئەجزاچییەکان دەست ناکەویت.. بەلکو بەتەنێ لە برژانگـی ژنـان و لـەناو کتیبـەکانی شـیعردایە.. هـەر ژنیــك، تایبەتمەندیتی خۆی بە خۆیەوەیـەتی، وەك چۆن هـەور ئاوی خۆی لەگەڵ خۆیداو، ئەستیرەش رۆشنایی خۆیو، قەسیدە مۆسـیقای خـۆی و، چـاوی بــەکل ریژراویــش کلەکــەی بــە خۆیەوەیــــەتی. کەوتنـــە داوی خۆشەویســـتی، حالـــەتیکی تایبەتە، حالەتیکە بە هەورو تەم و مژ گەمارۆ دراوە.. پیاویك

نییە بەو روونیی و ئاسانییە بتوانیت پیت بلیت خوینەکەی چۆن و لەسەر دەستی کام ئافرەتدا رژاوە..

ژنیکیش نییە بتوانیت شەرحی ئەوەت بۆ بکات چۆن ئاگر بەربۆتە کراسەکەی و[15] ئەو پیاوە کییە ئەمی کردۆتە خۆلەمیش.. دواجار ئەوانە راست دەکەن کە خۆشەویستی دەبەستنەوە بە قەزاو قەدەرەوە، چونکە کەوتنە داوی خۆشەویستی ناچیتە ناو چوارچیوەی بەرنامەریژیی و پلان دانانەوە.

دەشیت ژن، هەتاکو لە ژیاندایەو تا ئەو کاتەشی دەمریت، ئەو پیاوەی دەست نەکەویت کە خۆی بەشوینیا دەگەریت..

دەشیت پیاو لە ژنیکەوە، هەوار بۆ ژنی دووەم و.. دەیەمیش بگویزیتەوە، بەلام هەرگیز ئەو ژنە راستەقینەیە نەدۆزیتەوە کە لەوەتەی خولقاوە، چاوەریێی دەکات.. ئەمیستا، نۆرەی منە بپرسم: کەی بەو ژنە دەگەم کە (لە ئاییندەدا خۆشم دەویت)؟ ئەو ژنە کییە کە دەمکاتە دە ملیۆن پارچەوە؟ لەکام گازینۆ لە گازیۆکانی دنیادا چاوەریمە؟ چیی لەبەر دەکات؟ چۆن قسە دەکات؟ چۆن چۆنی بیر دەکاتەوە؟..

ئەمانە پرسیارگەلیکن، هیی ئەوە نین بکرین..

---

[15] لە کوردەواری خۆماندا دەوتریت ئاگر بەربۆتە خەرمانی– وەرگیر.

خۆشەویستیی، لە زۆر شتدا سروشتی بومەلەرزەی هەیەو..

کیش دەتوانیت پرسیار لە بومەلەرزە بکات؟؟..

٢٧

***ئەو خۆشەویستییەی تۆی پێی ناسراویت و، ئەویش بە تۆ ناسراوە.. ئایا حالەتێکی جێگیرە، یاخود لە جوولەدایە؟**

-خۆشەویستی ی مەزن، دژی جێگیربوون و بە بەرد بوونە..

ئەو شەپۆلەیە دەمانباتە ئاسمانی حەوتەم و، لەویشەوە فریمان ئەداتە حەوتەمین چینی زەوی.. خۆشەویستی ی مەزن، ئەو دەریایەیە، کەنارەکانی دیار نین.. ئەوانەشی لەو دەریای خۆشەویستییەدا بۆ دورگەیەك یان پارچە تەختەیەك دەگەرین تا لەسەری بگیرسینەوە، چاکتر وایە سەفەر بەو دەریایەیەدا نەکەن..

خۆشەویستی، بریتییە لەوەی هەمیشە سواری ئەسپی دەهشەت ببین و.. لەو ئاوەدا مەلە بکەین، کە بە هۆی زریانی هەلکردووی دەریاوە، مەلەکردنیان تیدا قەدەغەکردوون.. ئەو کاتەشی خۆشەویستیی دەچیتە چوارچیوەی عاداتی رۆژانەوە، ئەوسا دەبیتە وەزیفەیەك وەك سەرجەم وەزیفە حکومییەکانی ترو، بگرە دەبیتە دەزگایەك (مؤسسة)یەك

بۆخۆی.. هەرکاتیکیش وەك دەزگای لیهات، ئەوکات خۆی، خۆی دەکوژیت..

ئەز، سوورم لەسەر ئەوەی خۆشەویستییەکەم بەردەوام وەك بروسکە وابیت و هەموو شتەکان لە چرکەیەکدا رۆشن بکاتەوەو پاشان لەچاو ون ببیت.. هەروەها سوورم لەسەر ئەوەی کە روخساری خۆشەویستەکەم لەو دەقەرەدا کە دەکەویتە نیوان رۆشنایی و تاریکییەوە، بمینیتەوەو.. سووریشم لەسەر ئەوەی ژمارەی ئەو پرسیارانەی کە لە بارەی خۆشەویستییەوە دەیان وروژینم پرسیارگەلیکی زۆتر بن لەو وەلامانەی کە دەستم دەکەون..!

٢٨

*ئەمیستاکە، خۆشەویستی چۆن دەکەیت؟

-کتیبیك نییە، ناوی کتیبی فیربوونی هونەری عیشق بیت، بە چەشنی ئەو کتیبانەی کە بۆ فیربوونی ئاژوشتنی ئوتومبیل نووسراون..

ئەگەر کتیبی لەو جۆرە هەبوایە، ئەوا سەرجەم ژنان و پیاوان لە هونەری عیشقدا دەبوونە (دکتۆر).. ئەوەی ئەز وینای دەکەم ئەوەیە؛ خۆشەویستیی، خۆی، خۆی فیردەکات وەك چۆن چۆلەکە بیئەوەی بچیتە قوتابخانەی فرینەوە،

خۆی فـیره فریـن دەبیــت و، ماســییش بــێ ئــەوەی بچیتــە قوتابخانــەی هــیزی دەریاییـــەوە، خــۆی فــیری مەلــەکردن دەبیت..

دەپرسیت: "ئەمیستاکە، چۆن خۆشەویستیی دەکەم؟"

هـەرگیز بیرم لـەم مەسـەلەیە نەکردۆتـەوە.. ئـەوەی بیـەوێ شت بکات هەر دەیکات و بیری لێ ناکاتەوە..

بلێی هەور بزانیت چۆن دەباریت؟

درەختیش بزانێ چۆن گوڵ دەکات و..

سیو بزانیت چۆن بەر دەبیتەوە؟

منیــش نــازانم چــۆن خۆشەویســتی خــۆی بـــەدلمدا دەکـات و.. بـۆ رۆژی دواییـش، چـۆن وەك کۆتریکـی ســپی، ئەداتە شەقەی باڵ..

٢٩

* پاش سی ساڵ لە موعاناتی خۆشەویستی، بەهەموو تــالیی و شیرینیو، سووتـان و غەرقبوونیکەوە.؟. بەرئە نجامەکەی چیی بوو؟

–هیـچ.. جگـە لـە بیسـت دیوانـە شـیعرو.. تووشـبوون بـە داخرانی خوینبەریکی دڵ و.. ئەو بەلینـەی کـە بـۆ تۆبـەکردن لەخۆشەویستی دام و، دواییش بەجیم نەهینا..

٣٠

***بەڵام ئەوە نرخیکی (بەهایەکی) گرانە کە تۆ دەییەخشیتە خۆشەویستی و شیعر؟**

–هەموو شتە مەزنەکان، بەهایان بەزرو گرانە..

٣١

***باسی خۆشەویستی و زەمەنم بۆ بکە.. ئایا یەك ئەوی تریان دەکوژیت؟**

ئایا زەمەن چ گۆڕانکارییەکی لە دیدو بۆچوونتدا بەرامبەر ئافرەت، بەرپاکردووە؟

–نە من لە جیگەی خۆمدا چەق دەبەستم و، نە ژنیش لە جیگەی خۆیداو، نەگۆی زەویش لەجێی خۆیاندا چەق دەبەستن.. لەهەر خولەکیکدا گۆڕانکاریی ترسناك لە کۆئەندامی میشکی ئیمە دا روو ئەدات.. دەیان ملیۆن شانە (خلایا) لە دەماخماندا دەمرن و، دەیان ملیۆن شانەی تر دروست دەبن.. پینج هەستەکەشمان، ئەوانیش دووچاری چەندین پەرەسەندنی وا دەبن کە ناتوانن شییان بکەینەوە.

ئەو ژنەی، کە ماوەی بیست سالە ئیمە دەمانەویت خۆمان لە پیناویدا بکوژین.. ئیستاکە وا دیتە بەرچاومان کە هەمان ئەو ژنە، تابلۆیەکی زەیتییەو، تیشکی خۆرو تەپ و تۆز

کردوویانەتە پیخۆری خۆیان.. ئەی چی بەسەر ئیمەدا دێ؟ ئەوەی بەسەر ئیمەدا دیت، هەمان ئەوەیە کە بەسەر زەوییدا دیت ئەوکاتەی لە مانگی نیساندا دەبیتەوە هەرزەکاریك و حەماس دایدەگریت و، هەلدەچیت و، سەما دەکات و.. بەپیی پەتی بە دارستانەکاندا رادەکات و.. بە تریفەی مانگ خۆی دەشوات.. هەتا ئەو دەمەی زستان دیت و،ئەویش پەنجەرەکان کلۆم ئەدات و بە پەتۆیەکی خوری خۆی دادەپۆشیت و دەست دەکات بە خویندنەوەی ئەو کتیبانەی کە لە بیری کردبوو لە وەرزی بەهاردا بیانخوینیتەوە..

خودی خۆشەویستی، وەك گەوهەر، ناگۆریت.. بەلام ئەوەی دەگۆریت، شیوازو هەلوسیتەکان و، چۆنیتی مامەلەکردنە..

ئەو کەسە دەشتەکییەی، خۆشەویستەکەی خۆی بە باوەش بەرزدەکاتەوە بۆ ئەوەی یارمەتیی بدات لە سواربوونی وشتردا، لە بنەرەتدا چ جیاوازییەکی لەگەڵ ئەو کەسە ئەوروپاییەدا نییە کە دەرگای ئۆتۆمبیلیکی کادیلاك بۆ خۆشەویستەکەی دەکاتەوە تا یارمەتی بدات بۆ ئەوەی سەرکەویتە ناویەوە.

ئەو پیاوە دەشتەکییەی، کارمامزیکی لە جەنگەلیکدا راوکردووەو، بەدیاری بۆ خۆشەویستەکەی دەباتەوە، لە رووی نیازپاکییەوە چ جیاوازییەکی لەگەڵ عاشقیکی سەدەی بیستەمدا نییە کە چەپکێ گولە یاسەمین دەکاتە دیاریی بۆ خۆشەویستەکەی..

٣٢

***تۆ دەلێیت خۆشەویستی مەلەکردنە بە پێچەوانەی تەوژمەوە، ئایا دەکرێت هەمان ئەو حالەتە بەسەر فکریشدا پیادەبکرێت؟ بەجۆرێکی تر، ئایا ئەوەش لە چارەی فکر نووسراوە کە هەمیشە لە پێکدادانا بێت لەگەڵ کەسەکان و شتەکانی دەوروبەری خۆیدا؟**

–سروشتی داهێنان، سروشتێکی کۆدیتاییە..

کاری داهێنەرانەش، شیعر بێت، یان رۆمان، یاخود شانۆ.. یا هونەری شێوەکاری بێت، هەمیشە هەولی سرینەوەی فۆرم و بیرۆکەو قەناعەتە کۆنەکان و، هاوکات دامەزراندنی فۆرم و بیرۆکەو قەناعەتی نوێ ئەدات.. لەهەر کارێکی داهێنەرانەدا، پێویستەو هەر دەبێت شتێک بشکێنرێت، یان شتێك (ئیغتصاب) بکرێت، یان شتێك لە شوێنی خۆی بترازێنرێت.. لەم بارەدا ئەو شتانەی دەشکێنرێن و ئیغتصاب دەکرێن و لە شوێنی خۆیان دەترازێنرێن، چاریان نییە یاخود بە ناچاریی و بەپێی یاسای داکۆکی لەخۆکردن، مردنی خۆیان رەت بکەنەوە.. ئەمەیە ئەو پێکدادانە کۆن و مێژووییەی کە لە نێوان چەکوش و بەرد.. نێوان خەنجەرو زام.. نێوان پریشکی ئاگرو گۆشتی ئادەمیزاددا روو ئەدات..

لیرەوە، پێویستە نووسەر، وەك پڵنگی ناو جەنگەڵ هەمیشە لە حاڵەتی مراندن و، هەژان و، توورەبووندا بێت.. لەو چرکەیەشەوە کە نووسەر دەبێتە دەستەمۆی ئەو بارودۆخەی تیایدا دەژی و، پێ ی رادیت و، بارودخەکەش بەو رادین.. ئیتر لەو چرکەیەوە، نووسەر دەبێتە ئاژەلیکی مالیی و پڵنگیکی کاغەزین..

٣٣

*لە شیعری تۆدا، ژن ئامادەبوونیکی لە رادەبەدەرو قۆرخکارانەی هەیە، بەتایبەتی لە شیعرەکانی سەرەتاتدا؛ لەو شیعرانەتدا دەبینین ژن لەو رووبارە دەچێت کە لە نێوان حەرف و نوختەو فاریزەکاندا، هەروەك لە مالی خۆیدا بێت، راکشاوە.. ئەو پەیوەندییە جەدەلییەی نێوان ژن و شیعر چییە؟

-ژن خۆی شیعرە..
نەك پاشکۆ، یان پاشپرتك (مضاف الیە).. یاخو پەراویزیك بێت لە پەراویزەکانی شیعر.. هەر شیعریك کە نووسرابێت، یان ئیستا بنووسریت، یاخود لە ئایندەدا بنووسریت، پەیوەستیی بە ژنەوە وەك پەیوەستیی نیوان کۆرپەلەو ناووکەپەتی ویلداشەکەی.. هەر هەولدانیکیش بۆ

لیکـــترازاندنی ئـــەو دوانـــە، لەیـــەك كـــاتدا مندالەكـــەو دایكەكەش دەكوژیت..

ژن، شیربەخش و دایەن و میینەی شیعرە.. وەكی تریش ژن، نیرینەیی و كەلیتیی شیعر دەسەلمینیت..

بەبێ ژن، شیعر ناتوانیت گەورە بیت و.. گەشەبكات و.. لەسەر پییەكانی خۆی رابوەستیت.. ژنیش، ئەگەر شیعر نەبیتە هاورێ و خۆشەویستی، ناتوانیت سیحر و قەشەنگیی خۆی بنوینیت و جیهانیش بكاتە چۆلەكەیەكی شین و گەمەی پیبكات..

كەواتە، ژن و شیعر تەواوكەری یەكترین..

ژن، داگیرســـان و، گەشـــانەوەو.. كەرەســـەی خـــاو دەبەخشـــیتە داهینـــانی شـــیعریی و.. شـــیعریش، ژن دەرازینیتەوەو، چاوانی دەریژیت و، عەترپرژینی دەكات و لە نەمان و پووكانەوە دەیپاریزیت..

ژن، بوونیكی ئاویی بە شیعری من بەخشیوەو.. تەپ و تۆزی بیابانی لە ئەبجەدییەتی شیعرم تەكاندووە..

ئەز، بەتەنێ لە شیعری خۆشەویستی نادویم.. بەلكو لە هەرچییەكی نووسیومە، بە شیعرو پەخشانەوە، ئەدویم..

ژن، چەشنی گەوالە هەوریك بە شوینمەوەیەو، تەنانەت شیعرە نەتەوایەتی و سیاسییەكانیشم سایەباران دەكات..

***کەواتە.. بۆچی (عباس محمود العقاد) وتویەتی: نزار قەببانی چۆتە سەرا پەردەی ژنەوەو، ئیتر لیی نەهاتۆتە دەرێ.. بلێی ئەمە گلەییەکی ئەدەبییانە بیت.. یاخود نوکتەیەکی میسرییانەیە؟**

—نە ئەمیانەو.. نە ئەویشیان..

ئەوەی (العقاد) وتویەتی، رەنگدانەوەی دووفاقیی رووناکبیرانی عەرەبە.. چونکە رووناکبیری عەرەب، هەرچەندە ئاسۆی بیرکردنەوەی فراوان بیت و، سەرچاوەکانی مەعریفەو خویندنەوەو تاقیکردنەوەکانی زۆر بن، کەچی هیشتا گرێی جنس لە ناخیدا بە شاراوەیی دەمینیتەوەو.. ژنیش لەلای، سەرچاوەیەکە لە سەرچاوەکانی شەرم و شوورەیی..

ئەوەی لە (العقاد)دا دووچاری تیرامانم دەکات ئەوەیە، ئەو نە لەرووی عاتیفیەوە بیبەش بووەو نە کەسیکی گرفتاریش بووە لەو بارەیەوە، خۆ پەیوەندییەکانی خۆی بە (مي زيادە) و (سارە)وە، پەیوەندیی نهینیی نەبوون..

ئەز خودی خۆم، لەو بارەیەوە خۆشنوودم بەوەی کە کەسیکی وەك (العقاد) توانیویەتی لە سەرەتای ئەم سەدەیەدا، پەیوەندیی لەگەڵ ژناندا بگریت، لە کاتیکدا و لەو رۆژگارەدا کۆمەلی میسری بەچاوی لیبووردنەوە لەو جۆرە پەیوەندیانەی نەدەروانی..! بەڵام دووفاقیی رووناکبیران کە پیشتر ئاماژەم بۆ کرد، وای لە (العقاد) کردووە رەخنەم

لیبگریت و عەیبدارم بکات بەوەی (چوومەتە سەراپەردەی ژنەوەو لیی نەهاتوومەتە دەرەوە)، لە کاتیکدا خۆی زیاتر لە جاریك سالۆنە (ئەدەبیەکەی) –مي زیادە–وە.. کە شەوانیش مالی ئەو خانمەی جیٚ دەهیشت کەس لە نهینیی ئەو سەردانە پیچانەوەوە پرسیاری لیٚ نەدەکرد، ئایا ئەوە بەهۆی عیشقی ئەدەبەوەیە.. یاخود عیشقی ئەو خانمە لوبنانییە زیرەك و نیگا بەخشە بوو کە لەو سەردەم و رۆژگارەی میسردا، زۆربەی پیاوانی ئەهلی ئەدەبی کەمەندکیش دەکرد..

رەنگە ویژدان و ئینساف ئەوەم لیٚ بخوازن کە هەلویستی مامۆستا (توفیق الحکیم) سەبارەت بە شیعرم لە سالانی چلەکاندا، تۆمار بکەم..

ئەوکاتەی کۆمەلە شیعری (مندالیتیی مەمك)م لە قاهیرە بلاوکردەوە، هەلویستی (الحکیم) لە هەردوو رووی هونەریی شارستانییەوە لە هەلویستی (العقاد)ی مامۆستامان لە پیشتر بوو..

مامۆستا (الحکیم) زمانیکی تازەی شیعریی لە (مندالیتیی مەمك)دا بەدیی کردو، شیوازیکی نوییٚ دەربرینو، پەیڤینیکی جیا لە رستەی شیعریی باو و ئاسایی تیدا دۆزییەوە.. (الحکیم) لە هەمان گۆشەنیگای (العقاد)ەوە قسەی لەسەر شیعرەکانم نەدەکرد، چونکە ریبازی هونەریی

(الحكيــم) لـــه رووی تازەگـــەریی و کراوەیـــی و پیشـــکەوتن خوازییەوە زیاتر لە پیشەوە بوو..

٣٥

***چل سالە تۆ دەوامی ریك و پیکی خۆت لە قوتابخانەی (ژن)دا دەکەیت.. قۆناغەکانی سەرەتایی و سانەوی و زانکۆت بریوە..١٦ دەکریّ پیمان بلییت بەری رەنجی سەختی ئەم خویندنەت چییەو.. چیی لە ژن فیربوویت؟**

–چ شتیك فیر نەبووم..

چونکە خۆشەویستیی تاقە زانستیکە، هەتا مەلەی تیدا بکەیت، جەهلت زیاتر دەبیت..

لە دنیای (ژن)دا، بروانامەی بالا نییەو.. لە هەموو جیهانیشدا پیاویك نییە، ویرای کۆشش و سەعی کردنی، بتوانیت بانگەشەی ئەوە بکات کە بروانامەی (دکتۆرا)ی لە خۆشەویستیدا هیناوە.. یەك بەخۆم بروانامەکان نابنە مایەی بایەخپیدانم.. بەلکو بە پیچەوانەوە، ئەز بە ئەنقەست تەمبەلیی دەکەم بۆ ئەوەی دەرنەچم و.. نیو سەدەی تریش لە قوتابخانەی (ژن)دا بمینمەوە..

---

[16] لە سیستمی پەروەردەیی و خویندنی هەردوو ولاتی سوریاو لوبناندا، بەهەردوو قۆناغی ناوەندی و ئامادەیی دەوتریت: سانەوی– وەرگیر.

ئەز هەرگیز پەلەی دەرچوون (التخرج)م نییە..

چونکە گەر لە قوتابخانەی ژن دەرچووم، ئەوسا دەبمە کەسیکی بیکارو.. بەدەم قەهرەوە دەمرم..

پیاوی زیرەك، ئەو پیاوەیە کە هەتا خوا حەز بکات و مەیلی لەسەر بیت، وەك (قوتابییەك) لەگەڵ ژندا بمینیتەوە..

ئەو لەحزەیەش تیایدا پیاو بانگەشەی ئەوە دەکات کە خەتمی دەرسەکانی کردووەو، ئیتر بۆتە داناو، زانا.. یاخود بۆتە (مەرجەعیك) بۆ شارەزایی لە کاروباری ژناندا.. ئەوکات چیژی گەران و پەیپیبردن ون دەکات و لە ریگەی نامەگۆرینەوەوە (المراسلە) دەبیتە ئەندامی یەکیك لە کۆرەکانی زانیاری (المجامیع العلمیە).

بۆیە، بەختەوەرم کە ئەوە رابگەیەنم؛ ئەز لەگەڵ ژندا، لە هەموو پلەکانی خویندنما راسب بووم و.. رەنگە ئەمەش تاقە ریگە بیت بۆ ئەوەی وەك شاعیریك بمینمەوە..

٣٦

*عەتر چیت پێ دەلیت؟

–عەتر؛ ئەو زمانەیە، وەك هەموو زمانەکانی تر، وشەو، حەرف و، ئەبجەدییەتی خۆی هەیە..

عەترەکانیش، جۆرو تیکەلەی خۆیان هەیە..

هەیانە، یەکپارچە نزایە..

هەشیانە، یەکپارچە نویژکردنەو..

تیاشیاندا هەیە، یەکپارچە داگیرکردنیکی بەربەرییانەیە..

عـەتری شارسـتانیی، جوانیــی خـۆی هەیـەو، هـەروەها عەتری کیویش جوانیی خۆی هەیە.. دیارە پیوانـەی ئەمـەش بەپیێی ئەو بارە دەروونیەیە کە تیایدا پیشوازیی لـە عـەتر دەکـەین و.. هــەروەها جـۆری ئـەو ژنــەی خــۆی عــەترباران دەکات..

پیاویش، گەمەی خۆی، لە هەلسەنگاندنی عەتردا دەکات، بە واتا لووتی پیاو لەکاتی بۆنکردندا پەیوەندیی بە ئاست و شارســتانیتیی پیاوەکــەوە هەیــە.. پیــاوانی وا هــەن ئــەو عەترانەیان خۆش دەویت کە هاوار دەکەن و.. پیاوانیش هەن ئەو عەترانە بە چاك دەزانن کە گیان دەکوژن..

پاشـان، جۆری پەیوەندییەکەمان بە ژنـەوە، رۆلـی خـۆی هەیــــە لــــە دیـــــاریکردنی جـــۆری ئــــەو عــــەترەی سەرنجمان رادەکیشیت..

عەتری یار شتیکەو.. هیی عەشیقە شتیکی ترو.. عـەتری کچە قوتابییەکی تەمەن حەڤدە سالّ شتیکەو.. هیی خانمیکی تەمـەن چل سالّ شتیکی تـر.. سەبارەت بـە منیـش، بـەپیێی گۆرانـی باری دەروونیـم، جۆری ئەو عـەترەش دەگۆریــت کـە هەلی دەبژیرم؛ هەندیك جار ئەو عەترەم خۆش دەویت کـە بـە نەرم و نیانیی دەستم پیادەهینیت و.. هـەندیٚ جاری تریش

ئـەو عـەترەم خـۆش دەویـت کـە شۆرشـم بەسـەردا بـەرپا دەکات و.. جاری واش هەیە ئەو عەترەم لا خۆشەویستە کە دەکەویتە دایالۆگیکی دریـژەوە لەگـەلمدا.. بـەلام ئـەو ژنـەی میشکم دادەگیرسینیت، ئەو ژنەیە کـە چەشـنی هـەور دیتـە لام و، جگە لە چەند دلۆپیك ئاو هیچی تری لەسەر پیستەکەی هەلنەگرتووە..

٣٧

***لـە هـەموو نووسینەکانتدا، پـێ لەسـەر ئـەوە دائـەگریت کـە پیویستە خەسلەتی عاشقانە لە سەرکردەی عەرەبیدا هەبیت.. ئایـا لە رووی سیاسییەوە ئەمە شتیکی شیاوە؟**

-ئەگـەر سیاسـەت ئـەوەبیت کـە ماکیـاڤیلی نەخشـی کیشـاوەو پراکتـیزەی کـردووە، ئـەوا، نـەخیر ئـەوە کـاریکی شیاو نییە..

بـەلام ئەگـەر سیاسـەت ئـەوە بیـت کـە (عومـەری کـوری خەتتاب) چ وەك فیکرو چ وەك کردەوەش تیایدا ژیـاوە، ئـەوا، ئەوە کاریکی زۆر شیاوەو.. زۆریش ئاسانە..

ئەگەر گەلی عەرەب لـە رووی فکرییـەوە گرفتـار بیت و، لـە رووی نەتەوایـەتی و سیاسـی و دیموکراتیشـەوە موعانـاتی هـەبیت؛ ئـەوە هۆیەکـەی دەگەریتـەوە بۆ ئـەوەی کـە ئەوانـەی حوکمی دەکەن عاشق نین و.. ئەوانەش کە عاشقن، جلـەوی حوکمییان بەدەستەوە نییە..

ئەوكاتەش حوكمرانیكی عاشق دیتە سەر تەخت، ئەوكات نان دەبیتە ئالتوون و.. هەژاران بەرگی زیر دەپۆشن و، چاوانی مندالآن و.. قەسیدەی شاعیران دەبنە ئالتوون و.. ئەم نیشتمانەش دەبیتە ئەو بەهەشتەی كە رووبارەكان بەهەناویدا دەرۆن..

٣٨

***ئایا شیعری تۆ بۆ یەك ئافرەت وتراوە.. یان زیاتر لە ئافرەتیك؟**

–ئەگەر شیعرم بۆ تەنها یەك ئافرەت بوایە، ئەوا یەك قەسیدەم دەنووسی و.. دواتر دەستم دەكیشایەوە.[١٧]

٣٩

***چ كاتیك هەست بەوە دەكەیت كە پیویستت بە سەركۆنەكردنی خۆت هەیە؟**

–ئەوكاتە سەركۆنەی خۆم دەكەم كە لە كۆرو كۆبوونەوەیەكدا شیعر بخوینمەوە تیایدا پیاوان زیاتر بیر لە پیكە ویسكی بكەنەوە نەك شیعرو.. ژنانیش زیاتر بایەخ بە كلریژكردنی چاوانیان بدەن، نەك چاوانی قەسیدە..

---

[17] ئیستیقالەم دەكرد

٤٠

***رۆلی ژن چییە لە جیهاندا؟**

–رۆلی ژن ئەوەیە وا لە زەمین بکات بسوریتەوە..

٤١

***دەکریت بە دوو وشە تیۆری خۆتمان لە بارەی ئافرەتەوە پێ بلییت؟**

–روانینی من بۆ ژن لە زیاتر لە هەزار قەسیدەدا پەرش و بلاو بۆتەوەو.. لە سەرجەمی کەناڵ و شەپۆلەکانیشەوە پەخشکراوە.. ئایا دەتەویت راڤەکردنت بۆ راڤە بکەم؟

٤٢

***(سعید عقل) دەلیت کە تەنیا یەك گوناهی لە ئەستۆدایە، ئەویش ئەوەیە ژنی خۆش دەویت..**

ئەی تۆ، ژمارەی گوناهەکانی تۆ چەندن؟

–دیارە مەبەستت ژمارەی چاکەکانمە (فەزیلەتەکانمە).. چونکە خۆشەویستی؛ تاقە کاری چاکەی ئیمەیە..

ئیدی لەوە بترازیت، سەرجەمی کردارەکانمان کۆمەلیك گوناه و خراپەکارییین...

شۆرشگەلیک
لە زیندانی ژناندا
لە "قاسم ئەمین"ەوە بۆ "نرار قەببانی"

هەڤپەیڤینیك لەگەڵ "محی الدین صبحی"ی رەخنەگردا

١٥ ی تشرینی یەکەم (ئۆکتۆبەر)ی ١٩٨٠

١

*محی الدین صبحی:

-بۆ ئەوەی بۆتی دەرخەم کە مەسەلەی ئازادکردنی ژن، مەسەلەیەکی چەندە ساختەیە، حەوالەی لای ژنانی رووناکبیرت دەکەم. تۆ وای نابینیت کە ژنە رووناکبیری عەرەب ئازادکردنی ژنی نەکردۆتە کیشەی خۆی؟ ریم بدە هیلە گشتییەکانی ئەو ریرەوەت بۆ بکیشم کە ژنی رووناکبیر لە ولاتی ئیمەدا، گرتویەتیە بەر:

ژنە رووناکبیری لای ئیمە، کاروانی خۆی لە ژیانی گشتیدا بە بلاوکردنەوەی پەخشانە شیعریك دەخاتە ریو، پاشان پیشکەوتن بەخۆوە دەبینی و چەند کورتە چیرۆکیك، یان رۆمانیکی، لە قەوارەو بەهای هونەریدا، مامناوەند دەنووسیت و، دەشی ژمارەیەك وتاریش بۆ کۆنگرەکانی ژنان و لە بارەیانەوە بنووسیت. خۆ ئەگەر پلەوپایەیەکی بەرزی بۆ خۆی بەدەست هیناو، میردیکی نایابیشی دەستکەوت، ئەوا ئەو دۆخەی بەردەوام دەبیت و، دواتریش دەبیتە خانمی هۆلەکان! ئەم حالەتانەش بە پانتایی کۆمەلی عەرەبی و، لەناو خاکی نیشتمان و تەنانەت لە مەنفاشدا، لەوە زۆرترن کە بینە ژماردن.. ئیتر بەدەر لەوە ئەگەر

حالـەتیك هــەبیت، ئــەوە حالــەتیکی نائاســایی (اسـتثناء) یــەو ریساکە دەسەلمینیت..

***نزار قەببانی:**

–ئەگـەر بمانـەویت گوللـە بـە ژنـانی رووناکبـیرو (هـەروەها پیاوانی رووناکبیریشەوە) بنیین، ئەوا گوللـەکان هیـچ کەسـیك ناپیکن.. چونکە رووناکبیریی، بە مانا فراوانە ئاکادیمیەکەی، بریتییە لە شیوازی ژیـان و.. هەلویسـتیکی نـویٚ بەرامبـەر بـە جیهان و.. ئەو کەسەشی لەسەر رووباری ژیان دەوەستیت و بە تەنها خەریکی (تەماشکردن)ە بیٚ ئەوەی بەدەم تـەربوون.. یـاخود غـەرق بووەنـەوە بمریـت، ئـەوە شایسـتەی ئـەوە نییـە وشەی (رووناکبیر)ی بەسەردا ببریٚ.

مشــکی نــاو کتیبخانـــە، ئینســـیکلۆپیدیایەکە (دائــرة المعارف) بۆ خۆی، رۆژانە دەیان کتیب لە فەلسەفەو ئەدەب و، میـژوو و، بیرکـاری و، زانسـتەکان موتـالاّ دەکـات. سـەرەراش هەرچییەکی لە بارەی مارکسیزم و، وجودییەت و، سوریالیزم و، تەکعیبیەت و، مۆدیرنیزم و، شیعری ئـەلیکترۆنی بکەویتـە بەردەست دەیخوینیتەوە..

کەچی سەرەرای هەموو ئەوەی کـە (دەیزانیـت)، هیشـتاکە مەحکومـە بـە دۆخ و خەسـلەتە (مشـکایەتییەکەی) خـۆی و ناتوانیت لەو دۆخ و خەسلەتە تیپەرینیت..

ئـەم دووفاقییـەی نیـوان بیرۆکـەو کـردار.. نیـوان تیـۆرو پراکتیـك.. نیوان خـەونی ژنـان بـە کۆدیتـاو هینانـەدیی ئـەو

خەونە، نیوان بیرکردنەوە لە تیرۆرکردنی پیاوو شووکردن پێی، نیوان ریسواکردن و ئابرووبردنی پیاو بە خیانەت لە رۆژداو کەچی چوونە باخەلی لە شەودا.. ئەم رووناکبیرییە نیفاقزەدەییە.. یان نیفاقە رووناکبیرکراوە.. ئەمەیە بۆتە هۆی مانەوەی ژن لە ژێر (چەنگالی دەستی پیاو)داو.. هۆی بەزیندویتی مانەوەی شەهریار پاشا هەتا ئەمرۆکە..

کیشەی ئازادکردنی ژن، لافیتەیەکە لەو هەزاران لافیتانەی کە جیهانی عەرەب دژ بە ئیستیعمارو، ئیمپریالیزم و، رەتاندن و، دەسەڵات بەسەرداگرتن و، سەرکوتکردنی بەرزی کردوونەتەوە.. ئەوەی دەیکەین، خۆپیشاندان، یاخود ریپیوانیکە لەو ریپیوانانەی کە ماوەی چل سال دەبیت تیایدا ریّ دەکەین بیّ ئەوەی بزانین بۆچیو.. بەرەو کویّ ریّ دەکەین و.. بیّ ئەوەشی بتوانین بە تەنها یەك ژن لە زیندانی ژنان بهینینە دەرەوە.. هەرچییەکیش لە بارەی ئازادی و ئازادبوونەوە وتراوە، سنوورەکانی زمانی شیعرییان نەبەزاندووە..

سەبارەت بە لایەنی (مەیدانی) کیشەکەش، بیگومان هەتاکو ئیستا، یەك کەس نە لە ژنان و، نە لە پیاوانیش لەو پیناوەدا خوینیان نەرژاوە..

کەواتە، ئەم شەرە، شەریکی کارتۆنییە، شەریکی دۆنکیشۆتانەو.. نمایشگەراییە..

ژن، ئەدەبی وەك جۆریكی تازەی (ماكیاژ) بەكارهیناوە بۆ ئەوەی بە سەداو سیماوە جارو ریكلام بۆ خۆی بكات و.. بە (كەسانی خاوەن مەبەست) رابگەیەنیت كە ئەم (لیرەدایە)و ئامادەیە بۆ شووكردن..

ریگەیشم بدە كە بەوپەری راشكاویی و تاكو رادەی بریندار كردن بلیم؛ هەندێ لە نموونەكانی ئەدەبی ئازادیخوازانەی ژنان لە جیهانی عەرەبیدا، لە (بانگەشەیەك بۆ شووكردن)، بانگەشەیەكی خۆرایی و بێ پارە، زیاتر نییە..

سەبارەت بە پیاویش، هەر كاتیك خۆپیشاندانی ژنان بەرپا بووبیت، ئەو بە چاویكی بەدو سووكەوە لە پەنجەرەی مالەكەیەوە سەیری خۆپیشاندانەكەی كردووەو، لەدڵ و دەروونی خۆشیا ئەوەی زانیوە كە ئەگەر لە بالكۆنی مالەكەیەوە قەسیدەیەكی خۆشەویستی ژنە خۆپیشاندەرەكان بخوینیتەوە، ئەوان لافیتەكانیان توور هەلئەدەن و ئەو سكالانامە پرۆتیستۆیانەی (عرائض الإحتجاج) پییانە لەت وپەتی دەكەن و.. بەگریان و پۆزشەوە بەردەبنەوە سەر سنگی.. یاخود خۆ بە مالەكەیدا دەكەن بۆ ئەوەی فنجانیك قاوەی بۆ دەم بكەن..

ئەو هیلی بەیانییەی كە لە پرسیارەكەتدا بۆ كاروانی ئەدەبیی ژنە نووسەری نیشتمانی عەرەبت كیشا، هەتا رادەی كارەسات، هیلیكی راست و دروستە..

ئەگــەریش بابەتیانــەو دوور لــە هــەر شــتیکی تـــر، بـەدواداچوونمان هـەبیت بـۆ هەلـهاتن و، دواتــر ئـاوابوونی درەوشـاوەی ژنـان لـە ژیـانی رووناکبیریمـاندا لـە سـالآنی پەنجاکانـەوە هـەتا ئەمرۆکە، ئـەوا بۆمـان روون دەبیتـەوە کـە ئەدەب لەلای ئەوان لەوە بترازیت کە (ئوتومبیلیکی تاکسی) بـووەو گەیاندوونیەتـە بـەر دەرگـای دادگـای شـەرعی یـان بەردەرگای کەنیسە، هیچی تر نەبووە..

٢

*محی الدین صبحی:

سلوکی بەزیوانەی ژنانی رووناکبیر لـە هەمبـەر کیشـەکەیاندا ئەوکاتەی نووسەرو شاعیرانی پیاو هـەر لـە قاسم ئەمینـەوە تـاکو نزار قەببانی دەیخەنەروو، وای کردووە کیشەکەیان وەك کیشـەیەکی بـە زۆر دروسـتکراو بیتـە بـەرچاو.. تەنانـەت تـۆش کـە خـاوەنی زۆرترین جەماوەریت، لە مەسەلەی وروژاندنی کیشەی ئـازادکردنی ژندا کە بە کیشەی خۆتی دەزانیت، هەست بە تـەنیایی دەکـەیت و جـەماوەری ئـەو ژنانەشـت بـە دەورەوە نییـە کـە دەتـەویٚ بـەناوی ئەوانەوە قسە بکەیت.. بەلگەش بۆ ئەوە، ئەم چەند دیرەیە کە وەك پیشـەکییەك بـۆ دیوانـی "رۆژانـەی ژنیکـی بـیٚ موبـالات" نووسیوتەو، دەلییت:

"بلێی چەپگەردیی قەدەر لەوەدا نەبیت کە ئەز بە زمانی ژنان هاوار بکەم و، ژنان خۆیان نەتوانن بـە دەنگی سروشتیی خۆیـان هاوار بکەن؟   ئەی ژنان بۆچی بیدەنگ دەبن؟".

لەو بروایەدام، ئەگەر ژنان بیانەویت چاك دەزانن هاوار بکــەن، دەنگیشیان هەمیشە لەکاتی پیویــستدا تـەیارو ئامادەیـە.. وەکـی تریش پیویست بەتۆ ناکات کراسی ئافرەت بپۆشیت یـاخود کلـی چاوانی ئەو بخوازیت..

*نزار قەببانی:

–مــرۆڤ کــاتیك دەچیتــە شــەریکەوە، پیــش وەخــت قەناعـەتی بـە سـەرکەوتن بـەهیزەو، باوەریشـی بـە بردنــەوە هینـدە پتـەوە قـابیلی گفتوگـۆ نییـە.. ئەگـەر وا نەبوایـە نــە جەنگەکان بەرپا دەبوون و نە جەنگاوەرانیش دەخولقان..

لە سالآنی پەنجاکاندا، تەوژمی ئازادیخوازیی لە لوتکەیدا بوو و، هیواکانیشمان بە یەکیتیو، رزگاربوون و گۆران، ئەو مەشـــخەلە داگیرســـاوانە بـــوون کـــە لـــە ناخمـــاندا بلیسەیان دەهات..

یەك بەخۆشم، خەمی رزگاربوون، خەمیکی سەرتاپاگیریی بـوو، بـە واتـای ئـەوەی مـن هیلـی جیاکردنــەوەم لــە نیـوان رزگـاریی نەتـەوەییو، ئازادیی سایکۆلۆژیی و کۆمەلآیــەتی و جنسـیی مرۆڤـی عــەرەبدا، نەکیشــابوو، خــۆم وابەســتەی سیستمی ریزبەندیی و، ریکخستنی کرۆنۆلۆژییانەی شۆرشە عەرەبییەکان نەکردبوو..

ئەو قسەیەش کە لە پیشەکی "رۆژانەی ژنیکی بێ موبالات"دا وتومە، ئەوە لە زستانی سالی ١٩٥٨دا نووسراوە، واتا لە مانگەکانی سەرەتای پرۆژەی یەکیتیی نیوان میسرو سوریا بە سەرکردایەتی جمال عبدالناصر..

لەو سەردەمی "کیبریائەشدا" پانتایی خەون بۆ لە ئامیزگرتنی ئاسمان و.. پانتایی زمانیش بۆ سەرجەم خواستەکانی فکر، هەتا دەهات فراوان دەبوون..

دواتر، زەمەنی شکست و دارمانەکان هاتەپیشێ..

خەونەکانیش وردوخاش بوون و لەگەلیشیاندا ئەبجەدییەت و مندالیتی وردوخاش بوون و گولی ئازادی سیس هەلگەراو، مرۆڤی عەرەبیش زیاتر لە کوللەیەکی ناو بیابان، دووچاری برسیتی و تینویتی بوو..

لە سالانی پەنجاکاندا، خەونم بە ژنیکەوە ئەدی کە گۆی زەوی بەدەریاو شاخ و خۆرو شەوو رووبارو ئەستیرەو مندالەکانیەوە لەگەلدا بەش بکەم.. ئەوکاتە؛ خەون، خەونیکی جوان و عادیلانە بوو.. شایانی ئەوە بوو لە پیناویا بمریت..

لیرەوە، ناکرێ لە سالآنی هەشتاکاندا، لە بارەی خەونی سالآنی پەنجاکانەوە سەرکۆنەم بکەیت و لیم بپیچیتەوە.. بۆت نییە ریگە لە مندالیتییم بگریت کە مندالیتیی خۆی پیادە بکات و.. ناشتوانیت پرسیاری ئەوەم لیبکەیت؛ بۆچی لە پەنجاکاندا ئەز کراسی ئافرەتیکم پۆشیوەو.. کلی چاوانی و ئەنگوستیلەو گوارەکانیم خواستووە..

لــە ســاڵانی پـــەنجاکاندا، شــانۆگەرییەك هــەبوو بــەدوای پالەواندا دەگەرا.. قەدەری منیش ئەوەبوو کە لە کۆرو کۆمەلە خواپییداوەکانەوە بیمەدەرێ.. بۆ ئەوەی تەعبیر لەوە بکەم کە لـەناو ئـەو کـۆرو کۆمەڵانـەدا رووئـەدات.. چ کەسـیك ئـەوەی بەسەردا نەسەپاندووم کە ئەو رۆڵەی خۆم بگیرم.. وەك چۆن کەس ئەوەی بەسەر هاملیتدا نەسەپاندووە کە هاملیت بیتو، بەسەر ئۆتیللۆدا کە ئۆتیللۆ بیت..

هـەموو ئەوەشـی کـە دەرکـم پیدەکـرد ئـەوەبوو کـە ئـەز قەناعـــەتم بـــە بایـــەخی شـــانۆگەرییەکەو، بـــە دەقـــی شانۆگەرییەکەش هەبوو کە بە دەنگیکی بەرزو حەماسـەتیکی بێ وینەوە دەمخویندەوە..

لە لەحزەیەك لـە لەحزەکـەکانی غروردا وام خـەیاڵ دەکـرد کـە دەتـوانم ببمـە ئەسـکەندەری مەکـەدۆنی و هــەموو دنیـا داگیربکـــەم و، ســـوپایەکیش لـــە ژنـــانی جـــەنگاوەر لـــە پیشتمەوەن..

بەڵام لە گەرمەی ئەو خەیالەمدا کاتێ ئاورم بۆ پشتەوەی خۆم دایـەوە بۆ ئـەوەی شوین و پیگـەکانی سـوپاکەم بەسـەر بکەمەوەو لە ورەی بەرزیان دلنیابم.. لە سەنگەرەکاندا جگە لە شـــانەی شـــکاو و.. شووشـــە عـــەتری بـــەتاڵو.. پیـــلاوی پاژنەبەرزی دەستکردی شارل گۆردان و.. ماگلی.. هیچی ترم بەدی نەکرد..

جـەنگ، هـەر جـەنگیك بـێ، لانـــی کـەم لــە قوربـانیدانی جەستەیی و ئابووری و کۆمەڵایەتی دەویت و، هەروا دەست بەردارنیشـــی لـەو حالـەتی نـــازو نیعمـــەت و حەســانەوەیە پیویستە کە ئەقلیەتی کۆمەلگاکانی حەریم پیك دەهینن. بەڵام وا پیدەچیـت ژن لـە بـارودۆخی ئـابووریی میژوویـی خـۆی ئاسوودە بیت چ باکیکی بەگۆران و چاککردنی نەبیت..

تاقــە ئامـــانجی ســـتراتیژی ژن ئەوەیـــە کـــە مایـــەی حەزلیکردن و ئارەزوو راکیشان بیت و.. توانـای راکیشـان و رامکردنی نیرینـەی هـەبیت و، ملکـەچی سیسـتمی دەزگـایی (نظام المؤسسة)ی بکات..

هـەر لەســەر پیودانگـی ئـەم ســتراتیژییەتە گشـتییە، چ جیاوازییەك نییە لەنیوان مەدام کۆری و بریجیت باردۆ، نیوان سیمۆن دۆبۆڤوارو نەجوا فوئاد ی سەماکەردا..

٣

*محیی الدین صبحی:

ئـەو دیاردەیـەی کـە لـــە نووســـینەکانی بانەگەشـــە خوازانـــی ئازادکردنی ژندا وەك دیاردەیـــەکی دژو پیچەوانـەی بانگەشـەکەیان دووچاری سەرسورمانم دەکات ئەوەیە ئەوان بــە جـەورو سـتەمیکی نویێ زیاتر لە جەورو ستەمە کۆنەکەی پیشتر مامـەلەیان کـردووە: کەسیك لـەوان بایـەخی نەداوەتـە ئـەوەی لـە ژن بپرسـیت کـە چـی

دەویت؟ کەچی هاوزەمان لەگەڵ ئەو نەپرسینەدا، هەریەك لەوانە دەستنیشان کردن و چارەسەرو داو و دەرمانی نەخۆشییەکەی پییەو نەخۆشەکەش دیار نییە یان ئامادەنییە، یاخود هۆشی بەخۆی نییە.. ئەوەش وا دەکات کە دەستنیشان کردنەکان لەلایەن ئەوانەی بایەخی پێ ئەدەن وەك ئەوەی لی دیت کە لە هەوادا رەسم بکەن.. یاخود لە کۆمەلی هیلی رووت و قووتی زەینیی دەچن هەرکاتیك بەر واقیع دەکەون، هەلاهەلا دەبن..

ریگەم بدە بە راشکاوی گفتوگۆت لەگەلدا بکەم، وەك ئەوەی ماوەی چارەکە سەدەیەکە پیکەوە بەو راشکاوییە راهاتووین؛ ئەز لەو بروایەدام نزار قەببانی، بەتەنێ (ژن)ی خەونەکانی خۆی لە زولمی پیاوانەی خۆی رزگار دەکات و، هەر نووسەریکی عەرەبیش وینەی ژنی ئازادکراو بەپێی ئارەزووەکانی خۆی دەکیشیت.. بۆیە قسەکردن لە بارەی ژنی ئازادەوە، لە قسەکردنی هەمان ئەو نووسەرە دەچیت لە بارەی شاکچی خەونەکانی خۆیەوەو، قسەکردنی لە بارەی کچە پالەوانی چیرۆکەکان یاخود فیلمە پەمەییەکانەوە..

ئەگەر بمانەویت کەسانیکی جددی بین، نەك شۆرشگیری ناو هۆلەکان یاخود تیۆریستی ناو گازینۆکان، ئەوا دەبیت ئەو راستییە بزانین کە ژنی عەرەب لە ئاستی واقیعیکی هەستپیکراودا، هاوبەشی هەمان ئەو نەخویندەواری و برسیتی و

پلیشانەوەیە دەکەن کە پیاوی تیدا دەژی و، کیشەی ژن لە هیی پیاو جیا نابیتەوە..

***نزار قەببانی:**

-پیویست ناکات پرسیاری ئەوە لە ژن بکەین کە چیی دەویت..

چونکە هەموومان دایك خوشك و، کچ و، ژن و، یارو خۆشەویستمان هەن.. ئەو زولمەشی لە ژن دەکریت پروپاگەندەیەك.. یان خورافەتیك.. یان تابلۆیەکی سوریالیی نییە.. بەلکو زولمیکی بینراو و بیستراوەو.. لەسەر شاشەی ژیانی رۆژانەمان بەردەوام نمایش دەکریت.. هەروەها زولمیکە وەك شاخ و دۆڵ و رووبارو بیابانەکانی نیشتمان نەگۆرو چەسپاوە..

ئەگەر ژنی عەرەبیش نوتقدانی نەمابیت، یاخود بەپیی مەرسومیك کە پیاو دەری کردووە قسەکردنی لی قەدەغە کرابیت، یاخود وەك -تۆ دەلییت- ئەگەر هۆشی بەخۆی نەمابیت.. ئەمە ریگە لە نووسەر ناگریت (مەبەست لە نووسەری پیاوە- وەرگیر) کە جیگەی ئەو رووشاویی و شکاویی و ئەو پەلە شین و مۆرانە دەستنیشان بکات کە سەرتاپا جەستەی ژنی لە گوی مەمکەوە هەتاکو بەری پییەکانی گرتۆتەوە..

تۆ، بەو راشکاوییەی کە ئەز پیم خۆشە، دەلییت: "نزار قەببانی بەتەنێ –ژن–ی خەونەکانی خۆی، لە زولمی پیاوانەی خۆی رزگار دەکات". منیش بە هەمان راشکاویی کە چارەکە سەدەیەکە تۆم پیی ئاشنا کردووە، پیت دەلیم: بەلێ.. ئەز ئەوە دەکەم.. چونکە منیش نیرینەیەکم لە نیرینەکانی قەبیلەو.. سوپەرمانیك.. یاخود لۆردیك نیم لە لۆردەکانی گەرەکی مایڤیر لە لەندەن..

ئەز، قەبیلە گەمارۆی داوم و.. راوەدووم دەنیت و.. دەیەویت ناچارم بکات دەستی شیخی عەشیرەت ماچ بکەمو.. دواجار، ریگەم نادات بچمە ژوانی مامزیك.. بەلام ئەز هەمیشە گالتەم بە رەوشتەکانی عەشیرەت هاتووەو ئەوەم رەت کردۆتەوە کە دەستی شیخی عەشیرەت ماچ بکەم و.. بگرە زیاتر لەوەش، بەناو بریقەی خەنجەرەکان و، سەگوەری پاسکردندا، پیدزکەم بۆ ژیر دەواری مامز کردووە.. لەو دەوارەی مامزدا، کاتیکی وا نەرەخساوە هەتا کۆنووسیك بۆ لیکۆلینەوە لە گرفتەکانی مامز بنووسمەوەو، دواتریش؛ ئیعتیرافەکانی لەسەر کاسیتیکی ڤیدیۆ تۆمار بکەم.. چونکە نە خەنجەرەکان و، نە سەگەکانی پاسکردنیش، ئەو بوارەیان نەداوە بۆ ئەو کارە..!

ئیتر بەو جۆرە هاواری نووسەرانی عەرەب سەبارەت بە ئازادی ژن، هاواریکی پچرپچرو.. گرژو.. شەخسی و.. خودیی و.. پر لە توورەیی بووە.. ئەمەش شتیکی زۆر سروشتیە.. چونکە ئەوکاتەی ئیمە هاوارمان دەکرد، ژنمان لە

تـەكدا نـــەبوو، بـــەلكو بـــە دزییـــەوەو لـــە درزی دەرگاكانـــەوە دەمانهێنانە ناو هاوارەكانمانەوە.. نەك هەر ئەوە، بەلكو ئیمە (ژن)مـان بـە خـەیاڵ دەخولقـاندو وەك چـۆن هونەرمـــەندیكی تەشكیلیی، بەهێزی خـەیالزایندەیی و بە رەنگـەكانی خـەون تابلۆكەی دەنەخشینیت، ئیمەش ئاوا ژنمان دەنەشخاند..

شـتیكی زۆر سروشتیشـە بـەو جـۆرە وینـەی ژنـی ئـازاد بكشیم كە خودی خۆم وینـای دەكـەم و.. پاشـان هـەولبدەم سـەرەتا لـە چـەنگالی خـۆم و، لـە ددان و كەلبـەكانی خۆمـی دەرباز بكەم..

لـە قەسیدەكەمدا، "ژنیكـی سـك پـر"؛ گلـەیی و گـازەندە بەتـەنێ نابارێتـە سـەر سـەری نـزار قـەببانی، بـەلكو دەبارێتـە سەر سەری هەموو پیاوان.. لە قەسیدەی "رۆژانەی ژنیكی بێ موبالات"یشـدا، نـەفرەت بەسـەر هـەموو نێرینـەكاندا، بە نـزار قەببانیشەوە، دەباریت..

كەواتە.. ئەز لە نووسینەكانمدا، بانگەشەی ئەوە ناكەم كە پەیامبەریكی ئاسمانیم و هاتووم بۆ ئەوەی ژن لـەناو شیشـە ئاسـنینەكانی زیندانەكەیـەوە بهینمـە دەرەوە، چونكـە ئـەوە بـاش دەزانم كـە منیـــش لەگـــەڵ ئـــەودا پیكـــەوە لەهـــەمان زیندانین و.. حوكمدانـی هـەردووكمان هـەر یـەك حوكمدانـەو، ئەو دادوەرەش حوكمەكەی دەركردووە، هەمان دادوەرە.. خـۆ ئەگـــەر پیـــاو بـــە حوكمـــی بۆمـــاوەیی (الوراثـــة)، هـــەندیك

دەستکەوتی میژوویی بۆ خۆی قۆرخ کردبیت و، تاکو ئیستاش وەك کەلەشیر شانازیی بە پەری فش و قووقەی خۆیەوە بکات، ئەوا لە راستیدا حالی ئەو لە حالی مریشکەکانی باشتر نییە.. ئازادیی ژن، ئەلقەیەکە لە ئەلقەکانی ئەو زنجیرە ئاسنینەی کە مرۆڤی عەرەبی لە ساتی لەدایك بوونیەوە تا ساتی مردنی، لەمسەر بۆ ئەو سەری نیشتمان، کۆت و پیوەند کردووە..[18]

ناشکریێ ئەم ئەلقەیە، بەبیێ شکاندنی ئەلقەکانی تر بە تەنیێ بشکیندریت.. ئەو ئەلقانەی کە دەست و پیێو، فکرو، خەونەکان و، غەریزەی جنسیی مرۆڤی عەرەبیان شەتەك داوە.

سیستمی کۆمەلایەتیی کۆمەلگەی عەرەب، وەك گشتیك (ککل)، پیویستی بە چاوپیداگیرانەوە هەیە..

ئەوەی من و، غەیری منیش، ئەنجاممان داوە، جگە لەوەی کە شۆرشیکی بچووکە دژ بەو سیستمە بەردینە دەسەلاتخوازەی کە راستکردنەوەی پیویستی بە هەزاران شۆرشی بچووك هەیە، هیچی تر نییە.

---

[18] لە دەقە ئەسلییەکەدا نزار وتویەتی: "من ام القوين الى طنجة" واتا لە – ام القوين–ەوە هەتا –طنجة، کە دەکاتە ئەمسەرو ئەوسەری نیشتمانی عەرەب. بۆیە ئیمە وەك مانا گشتیگرییەکەی تەرجەمەمان کردووە– وەرگیر.

٤

*** محي الدين صبحي:**

-ئـەو نووسـەرانەی، بـێ ئـەوەی رای ژن وەربگـرن، رزگـاری دەکەن.. وەك ئەوە وایە پارلەمانیك دابمەزرینن، کەچی لـە بیریـان بچیت نوینەرانی گەلی بۆ بانگهیشت بکەن.

نموونەی ئەم جۆرە بیریارانە!! بریـاری وا دەردەکـەن کـە بەتـەنێ گیروگرفتەکانی خۆیان چارەسەر دەکات نەك هیی ژنان.. ئەگـەر وا نییـە دەسـا پیـم بلـێ؛ بـەدریژایی سـەدەیەك گفتوگـۆو پیلـەبازی، فکری عەرەبی چیی بەخشیوەتە کیشەی ژن؟

*فیرکردنی ژنان؟

ئـەی ئـەوە نییـە ژمـارەی ژنـە شـاعیرەکان-ی سـەردەمی جاهیلیـەت بەقـەد ژمـارەی شـاعیرانی پیـاو بـوون لـە هـەمان سەردەمدا.. لە سەردەمی سەرەتای ئیسلامیشدا هەر بـەو جۆرەو.. خۆ ئەو کاتیش و هەر لە رۆژگاری (الخنساء) و (هند بن عتبه)و، (لیلی الاخیلیه)وە ژن فیرخوازو شۆرشگیر بووە..

*ئـەی فکـری عـەرەبی، ئـازادیی ژنـی لـە هـەلبژاردنی هاوسەرەکەیدا، دەستەبەر کردووە؟ ئەوە نییـە شـەرع، زەواجـی وەك عەقدیك داناوە کە بە رەزامـەندیی هـەردوولا نـەبیت، ئـەو عـەقدە تەواو و راست دەرناچیت..!

*ئەی ئازادیی ژنی لە خۆشەویستییدا فەراهەم کردووە؟

لـه بەرامبـەر ئەمـەدا دەلیـم، تەنانـەت ئـەوروپاش لـە سـەدەی رابردووەوەو[19] لەگەڵ بزوتنەوەی رۆمانسیزم و سەرەتاکانی شۆرشی پیشەسـازییدا خۆشەویسـتی‌ی عـاتیفی ناسـیوە.. بگـرە لـە شەستەکانیشەوە ئەوروپا ئازادیی جنسی‌ی ریگـەپیداوە، واتـا دوای بیسـت سـاڵ لـە دۆزینـەوەی هۆیـەکانی منـداڵ نـەبوون. ئـەوەش بەلگەی ئەوەیە کە کۆمەڵ هەر کۆمەلە لەهەر زەمان و زەمینیکدا بیـت.. مەسـەلەی یـاخیبوونیش، ئـەوەیان بـازدانیکی نائاسـییەو (استثنائیە) و ناکریتە پیوەر..

***نزار قەببانی:**

-کام پارلـەمان؟ کام ئەنجومـەنی گـەل، کـام ئەنجوومـەنی راویژکاریی؟ کام کۆنگریس؟

پیـاوی عـەرەب کـە ریگـە نـەدات ژن لەگـەلیا لەسـەر میزو سـفرەی خـوان دابنیشـیت، ئیـتر چـۆن ریگـەی پـیّ ئـەدات بەشداریی پۆستی سەرۆکایەتی یان وەزارەتی لەگەلدا بکات.. یاخود حوکمرانیی لەگەلدا بەش بکات؟ تۆ لە خستنە رووی گیروگرفتەکەدا بەم شیوەیە، وەك یـەکیك لـەو رۆژهەلاتناسانە دییتە بەرچاو کە هەوڵ ئەدەن بەهۆی راڤەکردنی دیوانی (ابن الرومی)یەوە، رۆژهەلات بدۆزنەوە..

ئەگـەر نووسـەران و بیریـارانیش بریارگـەلیك بـۆ چارەسەرکردنی گیروگرفتەکانی خۆیـان، نـەك گیروگرفتـەکانی

---

[19] مەبەستی سەدەی نۆزدەهەمە- وەرگیر.

ژنـان، دەربكـەن.. ئـەوا ئـەم دیاردەیـە، دیاردەیـەكی باشــە.. چونكـە چارەسـەر كردنـی گـیروگرفتی پیـاو، بـە شـیوەیەكی ئوتوماتیكی دەبیتە هۆی چارەسەر كردنی گیروگرفتی ژن..

بۆچی ئیعتراف بەوە نەكـەین كـە پیـاوی عـەرەب سـەری گلۆلـەی گیروگرفتەكانـە.. چونكـە ئەگـەر پیـاو بگۆریـت، ئـەوا ژنیش بەشیوەیەكی ئۆتۆماتیكی دەگۆریت..

ژن، ناتوانیت لە سایەی پیاویكی كۆیلـەدا ئازاد بیـت و.. ناشتوانیت لە سیبەری پیاویكدا قسـە بكات كە ئیعتراف بـە وشەی میینە نەكات.. سەبارەت بەوەشی كە فكری عەرەبی بە دریژایی سەدەیەك گفتوگۆ، چیی بۆ كیشەی ئافرەت كردووە، ئەز لەو بروایـەدام –بیگومـان لیرەدا لەگۆشـەنیگای شیعرەوە قسە دەكەم– كە ئەم فكرە كاریكی هاندەرانەی لـەناو زیندانـی ژناندا ئەنجام داوە.. ئەمەش خۆی لە خۆیدا بەدەستكەوتێ لە قەلـەم ئـەدرێ. بـەلام ئەگــەر هـەندێ لـەو ژنـە زیندانییانـە مانەوەیان لەو دۆخەدا پێ چاكتر بیت كە تیایدان، چونكە بە تـاریكیی راهـاتبوون و لەگـەڵ شیشـە ئاسـنینەكاندا هـەلیان كـردووە، ئـەوا لـەم بـارەدا خۆیـان بەرپرسـیارن، نـەك فكـر یاخود شیعر..

سـەبارەت بـە فـیركردنی خویندنــەوەو نوسـینیش، ئـەم پرۆسـەیە ریـژەی لـە سـەدا یـەكی گرفتەكە چارەسـەر دەكـات، نەك هـەموو گرفتەكـە.. چونكـە ئازادی شتیكەو.. نەهیشـتنی نــەخویندەواری شــتیكی تــر.. هــەروەها خویندنــی كتیبــی (صـەرف و نـەحو) شتیكەو.. خویندنـی كتیبـی ژیـان شـتیكی

تر.. بەلگەش بۆ ئەوە، زۆربەی ژنە خویندەوارەکانی ئیمە، هەتا ئیستاش بەهەمان لۆژیکی دایك و نەنکیان، لە کاروباری خۆشەویستیو شووکردن و مارەییەوە ئەدوین و.. ئەو مەرجانەی ئەوان دەیسەپیننە سەر ئەو پیاوەی دیتە خوازبینییان، ئیسرائیلیش مەرجی لەو جۆرە بۆ گەراندنەوەی زەوییە داگیرکراوەکان ناسەپینیت..

کەواتە، پیویستە و هەر دەبیت گۆران لە رەگ و ریشەی ژیاندا بکریت، نەك لق و پەراویزەکانی..

سەبارەت بە کیشەی ئازادیی خۆشەویستیی، یاخود ئازادیی جنس.. ئەوانە باس و خواسیکی پر وردەکاریین و لەکاتی گونجاویاندا دینە پیشێ.. بە واتا، ئەو کاتەی کە تیایدا کۆمەلگەی عەرەب ئیعتراف بە تواناو مافی ژن لە دیاریکردنی چارەنووسی خۆیدا، دەکات..

ئەوکاتەی ژن، وەك مرۆڤیکی ئازادو بەرپرسیار، پیگەی خۆی وەردەگریت و، ئەوکاتەی لە رووی سایکۆلۆژی و، جەستەیی و، ئابوورییەوە پیاو دەستی لی هەلدەگریت، ئەوکاتە ئەم کیشوەرە، ئەم شەرە خاچ پەرستانەیە (الحرب الصليبيە)ی نیوان نیرینەیەتی و مینەیەتیی لە کۆل دەبیتەوەو بۆ هەتایە ئاسوودە دەبیت..

٥

* محی الدين صبحی:

-بەلاّم لەگەڵ ئەوەشدا فکری نەمەیییوی عەرەبی، لە دەست بردنی بۆ کیشەی ژن، دووجار تووشی نشوست هینان بووە. جاری یەکەم، ئەوکاتەی کیشەی ژنی لە کیشەی پیاو جیاکردەوە. چونکە قسەکردن لە ئازادیی، قسەکردن لە گشتگیریی. تۆ کۆمەلیکی دیموکراتیی دابمەزرینە، ئەوسا دەبینیت کە ژنان چۆن بەهرەمەند دەبن لە کاروباری تایبەتیی خۆیاندا، هەروەها لە کاروباری گشتیشیاندا.. تۆ یەکسانیی راستەقینە لە رەخساندنی هەل و مەرجەکاندا بۆ سەرجەم هاولاّتیان فەراهەم بهینە، ئەوسا چەندین ژنی هەلکەوتوو دەبینیتەوە کە کێ بەرکێی برادەرە پیاوە هەلکەوتووەکانیان دەکەن.

لە کۆمەلگاکانی هەلپەرستییشدا، ئەو کۆمەلگانەی تیایاندا هەل و مەرجەکان تەنها بۆ کەسانی کاسەلیس و هەوادارانی عەرش و دەسەلاّت رەخساون، ژنان دەبنە بەشیك لە پرۆسەی بەرتیلکاریی و بەد دابەشکردن (سوو التوزیع)، ژنان خۆشیان بە خیراییی بەشداریی لە گەمەکەدا دەکەن.

جاری دووەمیشیان فکری عەرەبی لەوەدا شکستی هینا، کاتیك گیروگرفتی (ژن)ی وەك ئیشکالیەتیك کە بە دووی چارەسەریکی مامناوەنددا دەگەریت، خستەروو: فکری عەرەبی، بانگەشەی ئازادیی ژن دەکات و، کەچی دواتر پاشەکشە دەکات و

پاساویشی ئەوەیە ئەم ئازادییە[20] لە باکوورەوە سنووردارە بە داب‌و نەریت و، لە باشووریشەوە بە عورف و، لە رۆژهەلاتـەوە بـە عـەقڵ و، لە رۆژئاواشەوە بە کلتور یان رەسەنایەتییەوە..

ئەم فکرە، بانگەشەی ژن دەکات بچیتە مەیدانی کارکردنـەوە، پاشتر هەلدەگەریتەوەو، ئـەوە بـیری ژن دەخاتـەوە کـە ئـەو دایـك و هاوسەرو خوشك‌و.. هتدە..

داوا لە ژن دەکات بەشداریی خەبات بکات، بەلاّم لە سـنووری وزەو خۆبەخشیندا..

بـە کورتـی؛ فکـری عـەرەبی ئـەوەی هـەولی بـۆ ئــەدات کـە بەدەسـتی راسـت پیشکەشـی ژنـی بکـات؛ بەدەسـتی چـەپ لیی ئەدزیتەوە..

*نزار قەببانی:

–ئـەز کۆکـم لەگـەلتا کـە هیـچ جیابوونەوەیـەك لـەنیوان کیشەی ژن و کیشەی پیاودا نییـەو.. قسـەکردن لـە ئازادایی، قسەکردنە لە گشتگیریی.

نـەبوونی دیموکراسـی، بنـەمای گیروگرفتەکەیـە لـە کۆمەلگەی عەرەبیداو ئەوەشی تۆ باسیان دەکـەیت هـەموویان بەلگەنەویستن.. ئەوەی بەسەر سیاسەتدا دەچەسپیت، هەمان

---

[20] لە جوگرافیایەکی گەمارۆدراوی نەفرەتیدا– وەرگیر.

شته كه بەسەر خۆشەویستیشدا دەچەسپیت..[21] جا لەبەر ئەوەی لە سیاسەتدا ئیمە نەخۆش و دەردەدارین، كەواتە لە رووی عاتیفیو.. عەقلی و.. جنسیشەوە ناتەواو و عیللەت دارین..

لە كاتیكدا ئیمە لە بواری سیاسەتدا نەمانتوانیبیت یان لەوە بێ تواناتر بین كە یەكیتییەكی تیكەڵاوبوون[22] یان یەكیتیەكەی فیدرالی، یان كۆنفیدارلیی لە نیوان دوو دەولەتی عەرەبیدا دابمەزرینین.. ئیتر چۆن دەتوانین یەكیتیی نیوان پیاوی عەرەب و مێینەی عەرەب رابگەیەنین؟

هەروەها، وەك چۆن فكری عەرەبی، فكریكی كەرتخوازو دابەشگەرایە و فكریكی دەستەگەراییە.. هەر بەو جۆرەش فكری عاتیفی و جنسیی عەرەب، فكریكی كەرتخوازو.. خۆپەرستانەو.. نەرجسیانەیە..

عاشقی عەرەب، هەر لە یەكەم لەحزەی ژن هینانیدا، بیر لە تەڵاقدانیشی دەكاتەوە..

ئەگەر تا ئیستاش، فكری عەرەبی، لە هەلویستەكانیدا بەرامبەر ئازادیی ژن، فكریكی پەشۆكاو و پر لە ئاژاوەو گومرابیت، هۆیەكی ئەوەیە ئەو فیكرە هیشتاكە لە نوختەی

---

[21] **واتا ئەوەی ناجۆرو ناتەواوییە لە سیاسەتدا، هەمان شت لە خۆشەویستیشدا هەیە- وەرگیر.**

[22] **وحدة اندماجية- زاراوەیەكی سیاسییە- وەرگیر.**

ناوەراستی نیوان چەرخی جاهیلیەت وچەرخی کۆمپیوتەردایە.. هیشتاکە کراسی هیپییەکان لە هەندەران دەپۆشیت و، کەچی لە ناوەوەی نیشتماندا عەمامە لەسەر دەکات. فکری عەرەبی، هەتا دەستبەرداری داخرانی خۆیو، دووفاقییەکەی و، گریو گۆلە ئالۆزییەکانی نەبیت، هەرگیز خۆی نادۆزیتەوە..

*محی الدین صبحی:

-لە کتیبی "لە بارەی شیعرو جنس و شۆرشەوە" دەلییت:

"هەتا واز لەوە نەهینین کە جەستەی ژن ئەو ئاوەیە پەنجەو ئارەزووەکانمان تیایدا مەلە دەکەن و، واز لەوە نەهینین کە ئەو جەستەیە بە دیواریك بزانین و شەهامەت و گوللەی دەمانچەکانمانی لەسەر تاقی بکەینەوە؛ ئازادیی شتیکی مەحالە.. جنس سەرئیشەی گەورەی ئیمەیە لەم ناوچەیەداو.. پیوەریکی سەرەتایی و کۆنینەیە بۆ سەرجەم ئەو ئەخلاقیاتەی کە لە بیابانەوە لەگەڵ خۆماندا هەلمان گرتوون."

گەر ریم بدەیت، وام بە زەیندا دیت کە وەڵامی ئەو چەند دیرە لە چەند لایەن و ئاستیکەوە بدەمەوە.

ئەز پیم وایە ئەو سەدو ئەوەندە ملیۆن عەرەبەی کە هەن، ئەگەرچییش لە (هارڤارد) بیانخویندایەو، لە (ئۆکسفۆرد)یش

دەربچوونايە.. سلوكی عاتيفيان شتيك سەركەشيی هەر تيدا دەمايەوەو، سلوكی جنسيشيان شتيك لە درەندەييتيی پيوە دەمايەوەو، لە سلوكی خەيال زەدەييشياندا شتيك لە حيكايەتی هەزارو يەك شەوە دەمايەوە، بەجۆريك نيرينە، هەر ژنيكی بكەويتە بەردەست، قۆرخی دەكات.

عەرەب، هەر عەرەبن و.. نە دەبنە ئينگليزو نەش دەبن فەرەنسييەكان.. ئەز ئەمە بە كاريكی ناجۆری وا نابينم كە شەرمئاوەر بيت بۆمان، چونكە مافی خۆمانە كە جياواز بين لە ئەوانی دی (الاخرين) و.. ژنی عەرەبيش لەلای خۆيەوە حەز لە پياويك ناكات و هەلی نابژيريت كە خەسلەتی دوودليی و خاو و خليچك و نيرەمووك بيت.. سەير لەوەدايە لە زۆربەی ئەو رۆمان و شيعرە عەرەبييانەی كە خويندوومنەتەوە، تياياندا ژنی عەرەبم بەو خەسلەتانەوە نەديوەتەوە كە ئەزو تۆش ژنيان پیٚ دەناسين.

تەنانەت نووسەر ژنەكانيش نمايندەيی ژنانيان بەو خەسلەتە راستەقينانەوە نەكردووە كە خودی ژنان هەيانەو.. وەكی تريش تايبەتمەنديتيی سلوكی عاتيفيی- جنسيی لەلای عەرەب، لە ئەدەبی نویٚی عەرەبيدا ونەو.. لەلايەكی تريشەوە، كۆمەلگەيەك نەبووە كە ئيباحيەت بەو حالەتی لەبەريەك هەلوەشانە ببەخشيتو، سزای ئەو كيشەيەی وەزيری بەرگريی بەريتانيا (جۆن پرۆڤيومۆ)و ژنە عەشيقەكەی (كريستيان كيلەر)، هەمان سزايە كە لە سەرجەم كۆمەلگەكانی تريشدا دووپات دەبيتەوە، رەنگە هۆيەكەشی

ئەوەبیت هەروەك فرۆید دەڵیت، چونکە شارستانییەت لە بواری حەرامە کراوەکانەوە (محرمات) نەبیت، گەشە ناکات..

*نزار قەببانی:

-لە شیوازی پرسیارەکەتدا، وام دیتە بەرچاو کە تۆ سەر بەو گروپە بیت باوەریان وایە: (لە تواناداا نییە داهینانیك بەرپا بیت لە داهینانی پیشوو باشتر بیت) و، عەرەبیش -لەرووی رەگەز-ەوە مەزنترین نەتەوەن کە بۆ خەلکی خولقینراون..!

ئەمجارەیان ریگەم بدە کە شیکردنەوەو مۆدیلەکانی راڤەکارییت و ئەو دەمارگیرییە ئەتنیکییەی (رەگەزییەی) کە بۆ کەلیتیی خۆمانت هەیە، رەت بکەمەوە..

ئازیزم: کتیبی هەزارو یەك شەوە، کتیبیکی پیرۆز نییە تاکو لییەوە فیرببین چۆن نیرینە هەزارو یەك ژن بۆ خۆی قۆرخ دەکات.. ئەم هەلویستە، نە خۆشەویستییەو.. نە جنسەو.. نە میراتیکی نەتەوەییشە- هەروەك شیکردنەوەکەی تۆ وای دەگەیەنیت-.. بەلکو قەتڵ و عام و دانانی قەسابخانەیەکە بۆ رەگەزی دووەم..

ئەو قسەیەت کە دەلییت (عەرەب، هەر عەرەبن) لەو قسەیە دەچیت کە بلییت: بەرد هەر بەردەو.. بزمار هەر بزمارەو.. کەمتیاریش هەر کەمتیارە..

بەوەش تۆ عەرەب دەخەیتە ناو شووشەیەکەوەو سەرەکەی بە مۆمی سوور مۆر دەکەیت و سوونەتی

پەرەسەندن و گۆرانیان لی حەرام دەکەیت، هەروەك ئەوەی ئەتنیك (رەگەز)ی نمونەیی –بەپیی تیۆرییەکەی تۆ– بریتی بیت لە پرۆسەی کوشتن و برین و داگیرکردن و.. خوانیك بیت تیایدا بخۆرو خوراو هەبن.

بیگومان من داوا لە عەرەب ناکەم کە ببنە ئینگلیز.. یاخود سویدی.. خواست و ئاواتیشم ئەوە نییە کە بیابانی (الربع الخالی) بکەمە سیبیریا.. بەلکو ئەز داوای گۆرینی شیوازی مامەلەکردن لەگەڵ ژن و، کۆتاپیهینانی قۆناغی دەرەبەگایەتی لە پەیوەندیمان لەگەڵ ژندا دەکەم.

ئەز داوای (بە ئیسنانیی کردنی) پەیوەندیی نیوان پیاوی عەرەب و میینەی عەرەب دەکەم و، دەخوازم ئەو پەیوەندییە روونترو پر سۆزتر بیت..

لەوەشدا کۆك نیم لەگەلتدا، کاتێ پیاوی عەرەب دەخەیتە بەردەم دووربیانێ:

یان ئەوەتا پیاو ببیتە کەمتیارێ، یا تیمساحێ یان (بلدۆزەرێ) و ئیسك و پروسکی ژن بهاری، یاخود ئەوەتا ببیتە نیرەموکیك لە بەردەم ژندا..

پیاوەتیی؛ لە لیدان و کوتان و مل هەلکەندنا نییە..

ئەگەر وابوایە گاسن سەروەری عاشقان دەبوو..

پاشان بەهرەمەند بوونی ژن لە مافەکانی خۆی لە ریگەی تەعبیر کردن لە خواست و ئارەزووەکانیو، پیاسەکردن لەگەڵ

خۆشەویســـتەکەیدا لـــە شـــەقام و شـــوینە گشـــتییەکان و، ناوهینـــانی خۆشەویســـتەکەی، مانـــای لیـــك هەلوەشـــانی پیودانگـــی ئـــەخلاقیی ناگەیـــەنیت. ســـەرەتا بـــە کیشـــەکەی (پرۆڤیۆمۆ)ش کە ئاماژەت بۆ کـرد، یاسـای بـەریتانیی بـەو هۆیەوە سزای بەسەردا نەسەپاند لەبەر ئەوەی پەیوەندییەکە، پەیوەندیی خۆشەویستی‌ی نیوان پیاو و ژنیك بوو، –کوا لە ئەوروپادا شتیك هەیـە نـاوی تـاوانی خۆشەویسـتی بیـت–، بەلکو سزاکەی لەسەر ئەوە سەپاند، چونکە پەیوەندییەکـە؛ پـــەیوەندیی وەزیریکـــی بـــەرگریی کـــە بەرپرســـی هـــەرچیی نهینییـــەکانی ئیمپراتۆرییـــەتی بـــەریتانیی و ســـتراتیژییەتە سەربازییەکەی بوو، لەگەڵ کچیکی سۆزانییدا.

ئـەز دژی ئـەو (تایبەتمـەندیتی)یـە نیـم کـە تـۆ بـۆ پیـاوی عـــەرەبی داوا دەکـــەیت.. بـــەلام ئـــەو تایبەتمەندیتییـــە رەت دەکەمـەوە ئەوکاتـەی وەك روخسـەتنامەی گـەرانی بەشـوین نەوتدا لە نیو جووت مـەمکی ژنـدای، لی دیـت.. یـان وەك ئـەو مۆلەتنامەیـەی لی دیـت کـە وەزارەتـی نـاوخۆ بـۆ راوە ئاسـکی دەبەخشیت..

ئازیزم؛ پیاوەتیی بریتییە لـە جوولـەی ئـەو سـۆزەی کـە تیـــایدا جەســـتە شـــیوەی قەســـیدە وەردەگریـــت، نـــەك ئـــەو (شمشیر)ەی کە سـەری ژنـی لـە شـەوی بووکینییەکـەیدا پـیّ دەپـــەرینین.. یـــاخود ئـــەو داگـــیر کردنـــەی کـــە تیـــایدا بـــۆ جەختکردن لە خەسلەتی میژوویی، یان نەتـەوەییمان، تـەرو وشك پیکەوە دەسووتینین.

تۆ باس لە (سلوکی جنسی لەلای عەرەب دەکەیت) و دەلییت خەسلەتی ژنی عەرەبت لەو رۆمان و شیعرە عەرەبییانەدا نەدیوەتەوە کە خویندووتنەوە..

ئەزیش لە بەرامبەر ئەوەدا زۆر بە سانایی پیت دەلیم؛ سلوکی جنسی لەلای عەرەب بە تەنێ سلوکی پیاوەو.. ژن لەو سلوکە دابراوە..[٢٣] یاخود بە یەکجاریی لە تەعبیرکردنی عاتیفیی و جنسیی خۆی دابرکراوە.. چونکە لەناو پیخەفدا هەر بە تەنێ نیرینەیە حوکم دەکات و.. هەر ئەویش لەمەسەلەکانی خۆشەویستیدا گوتەبیژی رەسمییە.. هەرچی ژنیشە، ئەوە ریژەی (زۆرینەی بیدەنگ) پیکدەهینیت .. خۆ ئەگەر زمانیشی خیانەتی لیکردو، تەعبیری لە عاتیفی یان ئارەزووی خۆی کرد، ئەوا سەگ بەحالی نەبیت و، ئەوسا پێی دەلیین؛ ئەو ژنە قەحبەو.. بەیتەشەو.. سۆزانییە..

ئیتر چۆن دەتەویت گویت لە دەنگی ژن بیت لە کاتیکا پیاوی عەرەب هەمیشە ئەوە بە چاك دەزانیت کە ژن کەرولاڵو.. گیل و.. نەخویندەوار بیت..

محی الدین صبحی:

-دواجار، ئیعترافت بۆ دەکەم کە جنس گیروگرفتی هەموومانە، بە ژن و پیاوەوە.. ئەو ئەخلاقیاتە کۆنەش هەرەسی هینا کە جنسی حەرام و قەدەغە دەکرد، بەلاّم کارەسات لەوەدایە،

---

[٢٣] مەبەستی لە کردەی جنسییە– وەرگیر.

ئیمە تاکو ئیستا نەمانتوانیوە هیچ ئالتەرناتیڤیك لە جییاندا بدۆزینەوە.. ئەی پیشنیازی تۆ چییە؟

تاقە کۆستی ئیمە ئەوەیە کە هەر بەتەنێ قەیرانی عاتیفیی جنسی بەهەموو رەهەندە تاکیی- کۆمەلایەتیی- میژووییەکانیەوە، تاکە قەیران نییە کە چاوەروانی چارەسەرکردن بیت، بەلکو سەرجەم گیروگرفتەکانی: دیموکراسی، یەکیتی، پیشەسازی، فیرکردن، بە میکانیك کردنی کشتوکاڵ، هیجرەتی عەقلەکان، کلتوورو، هاوچەرخیتی.. هەموو ئەمانە کۆمەلێ قەیرانی دواخراون و چاوەرێی چارەسەرکردنن.

بەلام سەرەرای ئەو قاقرییی و لەکارکەوتنەی دووچاری فکری عەرەبی هاتووە، دانیشتوانی عەرەب لە ژمارە زیادبوون و زاووزیدان، ئەوەتا ویرای شەرەکانی ناوخۆ، کەچی بەسایەی خوداوە، ریژەو تیکرای لەدایك بوون زیاترە لە هیی مردن.. ئایا ئەم دیاردەیە بەلگەو نیشانە نییە بۆ جۆریك لە کەلەکەبوون، ئەگەرچی لە ژمارەی قەیرانەکانیشدا بیت؟

***نزار قەببانی:**

–ئەخلاقیاتی کۆن هەرەسی نەهیناوە، نە لای نەخویندەوارەکان و، نە لای رووناکبیرانیش..

تاکو ئیستاش (ابو زید الهلالی) لە هەموو شوینیکی ژیانماندا، لە سەنگەرو بۆسەدایە بۆمان، تەنانەت لە

زانکۆکان‌و، سەنتەرەکانی تویژینەوەی زانستی و، کۆنفرانسە ئەدەبییەکان و، ئەلقە رووناکبیرییەکانیشدا..

کیشەی خۆشەویستیش، وەك هەموو کیشەکانی ترمان، هەتا ئەو کاتەی کیشەی ئازادی لە کۆمەلگەی عەرەبدا چارەسەر دەکریت، ئەویش بێ چارەسەر دەمینیتەوە..

بۆیە هەتا عەقلی عەرەبی ئازاد نەبیت و.. رای عەرەبی ئازاد نەبیت و پەیڤینی عەرەبی ئازاد نەبیت، مەحالیشە جەستەی عەرەبی ئازاد بیت.. سەرکوتکردنی جنسییش، وەك سەرکوتکردنی سیاسی‌و، سەرکوتکردنی کۆمەڵایەتی‌و، سەرکوتکردنی ئابووری؛ ئەویش ئەلقەیەکە لە ئەلقەکانی زنجیرەیەکی ئاسنین.

سەبارەت بە زیادبوونی ژمارەی دانیشتوان و، زاووزیکردنیش.. ئەمە دوو دیاردەیە، بە بۆچوونی من چ مانایەك نابەخشن.. چونکە لە ئوستترالیاش مانگاکان، بەبێ ئەوەی هەست بە پیویستی بەرپاکردنی چ کۆدیتا یان شۆرشیك بکەن، زاووزێ دەکەن و لە زیادبوونیشدان...

*بەبێ پرسی وەرگیر
یان دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم،
هیچ کەس و دەزگایەکی چاپەمەنی مافی لە چاپدانەوەو
لەبەرگرتنەوەی نییە.

★ ئەم کتێبە لەم سەرچاوەیەوە کراوەتە کوردی:
المرأة في شعري و في حياتي
نزار قباني
منشورات نزار قباني
بيروت -لبنان- ص. ب ٦٢٥٠
الطبعة الثالثة/ ايار (مايو) ١٩٨٤